

bölcsész kari lap

BÖLCSEŐ

I.évfolyam 3-4.szám, 1996. május 8.

Kiadja: a JATE BTK Hallgatói Önkormányzata

Elmúltak az ünnepek...

BÖLCSÉS Z KARI NAP '96 *** BÖLCSÉS Z KARI NAP '96 *** BÖLCSÉS Z KARI NAP

Ez a cikk nem Tóth Józsi diák-dékán-jelölt nemi szervéről fog szólni. Az embereknek ez a szerve különösképpen magánügye, néha még akkor is, ha sok másik embernek mutogatja. Azonban közügygé válik, mihelyst mögöttes értelemmel is felruházható. S Józsi eme szerve akár a bölcsész kari nap szimbólumaként is felfogható - legalábbis „az én olvasatomban”.

Nehéz és hálátlan dolog erről írni, mert ugyanakkor az ezévi „fordított nap” hosszú évek pangása után először mozgott meg tömegeket. Sikeredt a bravúr: kivételesen föléje nőttünk a TTK-s kari napnak. Az a munka, amit Takács Zoliék pár éve elkezdtek, kezdi hozni első gyümölcseit. S szeretném hinni, hogy az idei rendezvény sikerében a HÖK-ösök tényleg kiváló szervezőmunkáján kívül kicsit az előző Bölcső is hozzájárult azzal, hogy kedvcsinálóként felelevenítettük a majd 20 évvel ezelőtti legendás kari napokat.

A legfőbb érdem persze a HÖK-ösöké - de a legnagyobb felelősség is. Sajnos amilyen jó szervezőnek bizonyultak, olyan rossz lebonyolítóknak. Az első nagy hibát mindjárt akkor követték el, amikor az éjszakai vetélkedőre önmagukat nevezték ki zsűrinek. Ezzel a személyes érdekeltiségeknek olyan kusza gombolyagát hozták létre, hogy olykor ők maguk sem tudták, éppen melyik dékán-jelölt társaságának húzzanak. S mint „közülünk valók”, önkéntelenül is leszálltak a csapatok színvonalára, s fordítva: azok sem tudták ugyanezért tiszteletben tartani a zsűri kompetenciáját. Igazságtalan és át nem gondolt döntések sorozata született, túl sokszor kilógott a lóláb. S ami a nagyobb baj: így nemcsak hogy eltűrték, hanem egyenesen jutalmazták, hogy a vetélkedő egyre igénytelenebb és alábbi színvonalra

süllyedt. Mindez egy „külsős”, netalántán korosabb zsűrivel elkerülhető lett volna - amint az divik is az ilyen nagyszabású vetélkedőkön (pl. a DISNÓ-n).

És itt lóg bele a képbe Tóth Józsi

fentebb említett szerve. Egyszer még elmegy. Poén. De hogy egy vetélkedőn (ráadásul egyetemin) órákon keresztül kizárólag az ilyen jellegű megnyilvánulások képviseljék a szellemességet, az már elgondolkodtató! Mint ahogyan az is, hogy abban a már emlegetett cikkben, amelyik az előző Bölcső oldalain azokat a régi s a meséltek alapján szenzációs - kari napokat részletezi, csupán olyan poén van, ami anélkül is szellemes, hogy lesüllyedne gyomormagasságig vagy még egy kicsit lejjebb. Talán az interjúalanyok szemérmesen hallgattak erről a részéről? Tartok tőle, nem erről van szó.

Lehet, hogy túl prüd vagyok. Lehet, hogy tényleg így a helyes. Hogy az írói és előadói erényeket igénylő feladatoknál mindig az kapja a legtöbb pontot, aki minél hangosabban (ha már nem működött a hangosítás) és minél többször képes beleszólni mondandójába a „fasz” szót szinonimájával, vagy legalább utalni rá... Hogy azok, amik egy vetélkedőnek igazán értelmet adnak: a feladatokra adott pontszámok indoklása és követhető vezetése, majd a végén összeadása és az eredményhirdetés,

valahogy elsikkadjanak a felvillanó alsóneműk és a sorakozó sörösuvegek között... „Az eredmény majd a délelőtti diákdekan-választásba fog beleszámítani!” - ígérték kompenzálásul a szervezők.

Hogy aztán ne tartsák be. Aki ott volt, láthatta, aki nem, annak talán mesélték: az éjszaka elért pontszámok bizony nem számítottak sehova, a vetélkedőn - hivatalos pontösszegzés híján is fölényesen - nyertes csapat, a Józsiljics nem kis felháborodására. S amikor a döntéseikben az abszolút spontaneitást megvalósító HÖK-ösök a Kasza-csapat mellett feltűnő középiskolásokra is kiterjesztették a „bölcsész-polgárjogot” (a-

mivel a Kaszások meg is nyerték a szavazást), Iljicsék valóban forradalmi hangulatba kerültek, hisz ennek a két döntésnek a nyomán biztos befutókból vesztesekké váltak. Keserű és gyors kivonulásuk az Aud. Max-ból nem tartozott a rendezvény-sorozat legfelemelőbb pillanatai közé...

Egy bölcsész kari napba sokminden belefér. Például rengeteg poén - de néhány hiba is a rendezők részéről. Sokmindent szabad, ami a hangulat megteremtését szolgálja. Am a jó hangulat megfelelő irányítás nélkül könnyen hordaszellemmé fajulhat, követve a tömegpszichológia örökérvényű törvényeit. S akkor mi, egyetemisták, a jövő értelmisége lesüllyedünk korunkhoz, a korhoz, melynek csapjából így is az folyik, ami ott, azon a vetélkedőn is folyt. Vagy éppen a legutóbbi Szíváson, amelynek hasonló stílusú szabadtéri jeleneteit a külvilág egy éppen arra haladó szegedi polgár képében csak két szóban kommentálta: „Bunkó egyetemisták!”

Akkor és ott nem igazán lehetett neki ellentmondani.

-Szalai-

BÖLCSÉSZ KARI NAP '96 *** BÖLCSÉSZ KARI NAP '96 *** BÖLCSÉSZ KARI NAP

Rövid leszek. Nemcsak azért, mert sürget a lapzártá, hanem azért is, mert a kari nap, bármilyen jó visszhangja is van / volt, azt hiszem nem ér meg több szót.

Csalódott vagyok. Pedig végre, hosszú idő után sikerült a BTK HÖK-nek egy olyan programot szerveznie, ami embereket mozgatott meg. Csalódott vagyok, mert ez a kari nap csak arra volt jó, hogy a BTK HÖK újabb ötven ellenséget szerezzen magának. Csalódott vagyok, mert olyan dolgokkal vádoltak meg (korrupció, részrehajlás stb.), ami nem igaz. Csalódott vagyok, mert még mindig nem tudunk játszani. Csalódott vagyok, mert még

nem tudjuk magunkat jól érezni. Csalódott vagyok, mert nem hagyjuk, hogy mások jól érezzék magukat (ld. Tóth Józsi). Csalódott vagyok, mert még mindig nem tudjuk elfogadni a vereséget. És mindez azért fáj nagyon, mert mi tényleg megtettük azt, amit ma a BTK-n nem sokan hajlandók: azt akartuk, hogy más jól érezze magát.

Állítólag jó volt ez a kari nap. Lehet, hogy jövőre is jó lesz. De ezek után ki fogja megcsinálni?

Szeverényi Sándor
A BTK HÖK elnöke

Diákdékán -választás:

Ha nem is

arattak

Kaszával –

de nyertek...

Treats az Our Group lombikjából

Mentális szemeim előtt nyers valójában ölt testet a kép; látom, hogy mint settenkedik be a méla-sanda sugallat a lelkes olvasó tudatalattijának hattyas szittyóiba, s buzgó lavinaként mily lendülettel növekedik rosszindulattá, igen, hogy azután röpké szavakba tömörülve törje át a nemlét otromba korlátait: „Na ne! Már megint Our Goup!”

No-no, kedves olvasó, no-no-no! Hát szabad ilyet? Különben is, számolt legalább tízig? Továbbá, tisztában van mondatainak súlyával?! Hisz még azt sem tudja, fogadjunk, hogy nem, hogy... - á, á, á. Reménytelen.

Szóval Treats. Szűk háromszögbe préselt túlélő-hajlamok fortyogó lombikája, újabb rakkendroll - eposz, mely Bódis Klára polcáról higanyként csurgott szét a halált jelentő deszkákon (-no ez azért talán már túlzás...). A már ismert felállás, háborgató love-you dilemma, mely megtépázza Ann (Fejes Tímea) kiszolgáltatott nikotinvilágát, kifosztja, megalázza s

otthagyja a porban. A tettes: egy újabb rakkendrollcápa, egy újabb Mick, csak most Dave (és: Kocsis András) - akaratlanul is szadista őserő, intellektuális nagyhatalom, aki szenved saját kegyetlenségétől, ő a szegény. Négyszázkilencvenedik jelentéktelen félrelépése után ismét haza viszi az ösztön: visszaszerezni a régi prédát, aki nem csak öt percre az övé, akit mágiával magához láncolt, akinek az agyába kitörölhetetlen fájdalmak árán égette be magát. Nincs alternatíva, nincs lehetőség, övé a jog, a pálya és a potencia. A rivális, aki cseppet sem rivális, egyesek szerint Patric (Kecsed László), valójában azonban csak egy madár, aki abban a székben ül, amiben nem kellene, azt a lemezt hallgatja, ami nem az övé, s egyáltalán: átlátszó menedzserfigura, az öntudatlanul boldog hülyék sztereotípjá, az értéktelen és esélytelen pótszerek mintapéldánya... - lenne. Ám zseniális önvallomása után („bocs, nem tehetek róla, hogy banális módon szeretem az életet, s nem tudok olyan hitelesen szenvedni,

mint ti...”) értelmiségi körökben futkosók számára fellette szimpatikus másodfokú áldozattá magasztosul, igen, ez a pali tud valamit, lettlégyen bár oly hülye módon elégedett, őszinte, hűséges, stb... Igazán megérdemli, hogy őt is elérje az egyetlen számára lehetséges végzet: az elutasítottság.

Mindennek vége felé formailag megkapjuk a love-sztorik rózsás heppiendjét, helyreáll az átkozott harmónia, ám nincs katarzis, nincs megtisztulás, ott vagyunk, ahonnan jöttünk (vagy még inkább), tűrhetjük tovább ezt a szadista kölyköt, egyszerűen csak azért, mert a sors hozzá kötött, mert szeretjük a piszkot, meg mert ő is szeret, ez még így nem is olyan nagy baj, csak ne lenne ez a kegyetlen, brutális diliház...

És még valami, van humor, fojtott feszültségekből felszakadó glottális kacagás, minden freudi öröm öregapja, még hozzá vastagon, segíti a színvonalas színészi játék, az arc (ars?) és az empátia...

Pölcz Róbert

Nagyító alatt

Nemrégiben került sor számos ország részvételével Egyiptomban a terrorizmusellenes csúcstalálkozóra. A terrorizmusellenes fellépés valóban nemzetközi együttműködést igényel, hiszen nem telik úgy el hónap, hogy a világ valamely pontján ne történne gépellétítés vagy robbantásos merénylet és úgy tűnik, ezek még jóideig részei lesznek életünknek. Hogy a terrorizmus mozgatórugóit megérthessük, tennünk kell egy rövid történeti kitekintést.

A terrorizmus nem a XX. században jelent meg, a gyökerei az ókorig nyúlnak vissza. Az első terroristák a szikarioszok voltak, akik a zelóták egyik alcsoportjaként Palesztinában harcoltak a római uralom ellen az i.sz. I. század idején. Nevüket a ruhájuk alatt viselt törőről kapták. Nemcsak a rómaiakat tartották rettegésben, de azokat a zsidókat is, akik alávetették magukat a rómaiaknak. Flavius a következőket írja róluk a Zsidó háború című művében: „...Különösen ünnepnapokon vegyültek a nép közé és apró törökkel, amelyeket titokban a ruhájuk alatt viseltek, leszúrták ellenségeiket. Amint áldozatuk összerogyott, maguk a gyilkosok méltatlankodtak a leghangosabban, és éppen félrevezető viselkedésük miatt nem lehetett őket kézrekeríteni. Az első ember, akit leszúrtak, Jonatán főpap volt, később napról napra egymást érték a gyilkosságok, úgyhogy a rettegés nagyobb rémületet váltott ki, mint maguk a gyilkosságok; mint a csatában: senkinek sem

volt biztos egy pillanatra sem az élete. Mindenki már távolról is ellenséget szimatolt, s már bárátaikban sem bíztak meg az emberek, ha találkoztak velük;

de bármennyire gyanakodtak és óvakodtak, mégis újra meg újra történtek gyilkosságok: oly gyorskezüek voltak a gyilkosok, és olyan ügyesen tudták leplezni magukat.”

A másik korai terroristacsoport, az asszaszinok a Közel-Keleten tűntek fel a XII. században. Az iszlám vallás siíta ágának ismailita szektájához tartoztak. Tevékenységük a keresztiesek és a hivatalos vallási irányzatok ellen irányult.

Legismertebb tettük a Montferrati Conrad meggyilkolása 1192-ben.

Az angol és francia polgári forradalom terrorja államilag elrendelt és irányított terror volt, így kiesik az általam tárgyalt témakörből.

A fenianok az 1858-ban megalakult Ír Republikánus Kör tagjai voltak. Ez a titkos társaság földalatti harcot folytatott Írország függetlenségéért. Több robbantásos merényletet hajtottak végre a brit adminisztráció képviselői ellen.

Komoly társadalmi követelésekkel léptek fel a XIX. század második felében az orosz anarchisták és eszerek, akik a cári önkényuralom megdöntését tűzték ki célul. A Bakunyin által alapított anarchista mozgalom listáján olyan fegyvertények vannak, mint II. Sándor cár megölése. Maga Bakunyin így indokolja a terrorizmust: „... a mostani generáción a sor, hogy engesztelhetetlen brutalitással, rendíthetetlenül haladjon a pusztítás útján. A romlatlan,

tiszta elméjű ifjaknak tudniuk kell, sokkal humánusabb tett, ha leszúrnak vagy megfojtják ellenségeik tucatjait vagy akár százait is, mint ha részt vállalnának az intézményes gyilkosságokban, parasztok millióinak megkínzásában és mártírsorsra ítéelésében.”

Az eszerek még az 1917 októberi forradalom után létrejött új hatalom ellen is harcoltak. Merényleteket követtek el szovjet vezetők ellen. Lenint súlyosan megsebesítették, Trockij vonatát felrobbantották, Urickijt, a Cseka pétervári elnökét megölték.

A politikai terrornak az erőszakot legfőbb módszerré emelő gyakorlata a Közel-Keleten alakult ki. A palesztinok és a Palesztinába a XX. század harmincas éveiben betelepült zsidók közti konfliktusok 1936-ban általános lázadásban robbantak ki, amelyet csak brit haderő bevetésével tudtak három év alatt leverni.

Palesztina ekkor brit fennhatóság alatt állt. A második világháború vége felé zsidó terroristaszervezetek jöttek létre, amelyek nemcsak a palesztinok, de a britek ellen is harcoltak. A Stern-csoportot Jichak Samir, az Irgunt Menahem Begin vezette. Később mindketten Izrael Állam miniszterelnökei voltak. Nevükhöz olyan hírhedt tettek fűződnek, mint a Lord Mayne brit miniszter elleni 1944-es merénylet vagy a jeruzsálemi Dávid Király Hotel felrobbantása 1946 júliusában. A meginduló arab terrorizmus már csak válasz volt a létrejövő Izrael Állam által állami szintre emelt terrorizmusra és agresszív, hódító politikára. A cionista különítmények gyakran egész falvakat irtottak ki. A hódító háborúk során Izrael jócskán

megnövelte a területét. A megszállt részeken kegyetlenül elnyomták és üldözték a palesztinokat. A palesztinok erre népi ellenállással válaszoltak. A hatvanas években megalakult az El-Fatah, az a szervezet, amely tömörítette a Palesztina függetlenségéért küzdő erőket. A Jasszer Arafat vezette mozgalom tagjai, a fedijanak gerillaakciókat hajtottak végre a megszállt területeken. Az 1967-es, ún. hatnapos háborút követő tömeges izraeli megtorlások után fokozatosan áttértek a bombamerényletekre és gépel-térítésekre. Leghírhedtebb akciójukra 1972 szeptemberében került sor a müncheni olimpián, ahol izraeli sportolókat ejtett túsul nyolc fedajin. A túsok életéért cserébe kétszáz, izraeli börtönökben fogva tartott társuk szabadonbocsátását követelték. Az izraeli kormány Golda Meir elnökletével ülést tartott és elutasította a terroristák követelését. A nyugatnémet hatóságok ajánlatot tettek a palesztinoknak, hogy szabadon távozhassanak Egyiptomba. Az

ajánlat azonban csapda volt: a müncheni repülőtéren a nyugatnémet hadsereg antiterrorista különítménye megrohanta a túszedőket. A rosszul kivitelezett szabadító akciónak áldozatul esett valamennyi tús. A tűzpárbajban öt palesztint agyonlőttek. A barbár merényletek elfordították a palesztinoktól a velük eredetileg rokonszenvező közvéleményt.

Ezt érzékelve Arafat új programot dolgozott ki, amely a terrorral szemben előtérbe helyezi a politikai megoldásokat. A dokumentumot a Palesztin Nemzeti Tanács 1974 júniusában jóváhagyta. A PFSZ Abu Nidal és George Habas vezette radikális szárnya ekkor kivált a szervezetből, továbbfolytatva a régi politikát. Ebben hamarosan támogatóra találtak Irán képeiben, ahol győzött az iszlám fundamentalizmus Khomeini eszmei vezetésével. Emellett megmaradtak a régi támogatók is: Líbia, Irak és Szíria. A terrorista akciók különösen azután szaporodtak el, hogy az izraeli hadsereg 1982 júniusában Iero-

hanta Libanont. Bejrútban és környékén véres tisztogatások kezdődtek. A kegyetlenségeket még az Egyesült Államok is elítélte. Az amerikai tengerészgyalogosok több ezer palesztint mentettek ki az ostromlott városból. Ugyanakkor felléptek a terrorizmus támogatóival szemben. 1986 áprilisában az amerikai haditengerészet és légiereő blokádnál vette, majd bombázta Líbiát. Am ez magát a terrorizmust nem szüntette meg. Végül az USA és Izrael mérsékeltebb körei rájöttek: a terrorizmust fegyverrel nem lehet megszüntetni, csak úgy, ha felszámolják az őt életre hívó társadalmi jelenségeket. 1992-ben Izraelben a mérsékelt Jichak Rabin került kormányra és Arafattal közösen béketervet és autonómia-megállapodást dolgozott ki. Bár Rabint zsidó terroristák agyonlőtték, a békefolyamatot már nem lehetett visszafordítani, mert mindkét nép békére vágyik. A mindkét oldalról kiinduló provokációk ellenére úgy látszik, végre béke lesz az olajfák alatt.

A cikk végére még idekívánkozok egy megjegyzés: különbséget kell tenni az ókori, középkori, újkori és jelenkori terroristák között. Bár a módszerek tekintetében nincs sok eltérés, nem szabad elfelejteni, hogy míg a "régik nagyok" - a szikari-oszok, asszaszinok, fenianok és más irányzatok - olyan személyek ellen alkalmazták a terrorot, akik idegen megszálló hatalom vagy despotikus társadalmi forma képviselői voltak, addig a modern terroristák áldozata az esetek túlnyomó részében ártatlan emberek. Ezért van az, hogy az elődök népszerűek voltak, különösen a tömegek körében, a mai terroristákat viszont a társadalom egészének megvetése sújtja.

A coimbrai Coro Misto Szegeden

Húsvét végén, április 5-8 közt városunkban járt a Coimbrai Egyetem Coro Misto nevezetű kórusa. Vendéglátóik egyetemünk énekkarának tagjai voltak, valamint néhány lelkes portugálul, spanyolul, olaszul...stb. értő diák. Az itt eltöltött néhány nap alatt megismerték a város nevezetességét, érdekességét, jártak Ópusztaszeren is, vasárnap este pedig sikeres koncertet adtak a JATE Aulájában. A fellépés után a JATE Klubban ünnepeltek a házigazdákkal. Eközben Adelino Martins, a Coro Misto vezetője beszélt néhány mondatban a kórusról: „A coimbrai Coro Misto-t negyven éve alapították, körülbelül százhusz tagja van, számtalan alkalommal lépünk fel Coimrában és Portugália más városában, falvakban is. Külföldi útjainkon 50-60 énekari taggal képviseljük nagy hagyományokkal rendelkező egyetemünket. Jártunk már Hollandiában, Németországban, Skan-

dináviában, Franciaországban, Olaszországban, sőt Magyarországon sem először vagyunk. Műsorainkon a klasszikus dalok mellett portugál, spanyol és latin-amerikai nép- és műdalokat is előadunk.”

Portugál „kollégáink” a jelek szerint nagyon jól érezték magukat Szegeden, mert a csoport busza körülbelül másfél órás bűcsúzkodás után indult el a Dugonics térről Budapest felé. A „portugálósoknak” is nagy élmény volt itt-létük, így korábbi tervükkel összhangban elhatározták, hogy megalapítanak egy Portugáliával, Brazíliával...stb. foglalkozó klubot. Várnak mindenkit, aki érdeklődik a portugál nyelvű kultúrák iránt. Elérési cím, illetve telefonszám: Pongrácz Attila, Londoni krt. 13., 6724 Szeged, Szent Imre Kollégium Tel: (62) 322-908

P.A.

Papp László

KÁRÁSZ UTCAI SZINDRÓMA

- avagy a mindennapok találkozásai -

bölcSŐD

Alázatos kódolattal

Produkált már érdekes dolgokat az élet meg a filmforgalmazás. A külföldi filmek címadásának terén például. A magyar filmforgalmazás hemzseg a keresztapáktól.

Sok esetben ez nem baj, sőt. Mint ismeretes, minden kultúrának megvan a maga érvényes utalásrendszere, értékpreferenciája, sőt népszerű és örökzöld vicce. A filmcímekben mindez tükröződik, hiszen rövidnek, talátnak kell lenniük, és első hallásra el kell igazítsák a potenciális nézőt.

Evidens, hogy amit a tengerentúlon értenek, az nálunk esetleg egyenlő lehet a totális semmitmondással. Találni kell helyette valami olyat, aminek itt, Magyarországon értelme van. Például egy nálunk (még) jelen nem lévő éteremlanc nevére utalni nagyjából-egészéből értelmetlen. Világos, hogy át kell keresztelni a filmet.

Ezt még értem. De már alulbarázdált női agyam arra a tényre, hogy a „Broken Arrow” (Törött nyíl) című film nálunk „Rés a pajzson” címmel került bemutatásra, teljesen rövidzárlatot kapott.

Mert, mint a filmben kifejtik, a Törött nyíl az elveszett vagy megsérült atomfegyver kódja. A film megmagyarázza a kódot, aminek ezen túl értelemzavaró társadalmi relevanciája nincs. Törött nyíl és pont. Mitől jobb a Rés a pajzson? Pláne, hogy a film feliratos.

Nálunk persze nem divat beszélni „in english”, de azért fáj, hogy amikor a filmben egy katona jelentősegteljesen közölte: Broken arrow, kiírjuk: Rés a pajzson. Mintha nem lett volna tökmindegy.

Nem tudok rejtett művészi tartalmakra gyanakodni sem (talán mégsem vagyok elég bölcész), úgyhogy marad a teljes tanácstalanság.

És a remény, nem kell megérnem, hogy nálunk a legújabb amerikai Piroshafeldolgozást Hőfehérke címen vetítsék.

-gold-

Metafizikai napló

George Eliot egyik drámájának (Murder in the Cathedral) kétharmadánál, a mű legkritikusabb pontján egy karácsonyi prédikáció van beépítve. Ha nem ismernénk a szövegkörnyezetet, mondjuk például tényleg karácsony éjjelén hallgattuk volna e beszédet valamely közeli templom harmadik sorában, nem hagyott volna bennünk nyomokat, még talán a témára sem emlékeznénk. Mégis ez a beszéd a mű csúcspontja. Minden egyes mondatával a valóságnak kritikus elemeire utal, percenként vágja szét a szervesen összenőtt eszmék konglomerátumát,

fényt teremt, hirtelen látjuk a zavarost. Minden szövegnek, amely a transzcendensről szól, hasonló szemiotikai problémákkal kell megküzdenie.

Bohács Zoltán német PHD-s és másodéves olasz szakos hallgatóval hitének tudományos-intellektuális vonzatairól szerettem volna interjút készíteni. Ő ragaszkodott ahhoz, hogy megmaradjunk az alapkérdéseknél, mert mondani valójának lényege a mögöttes tartalom – Isten megismerése – egyszerű, mégis végtelen perspektívákat nyithat meg a kereső emberek számára.

-Hogyan kerültél a BTK-ra?

A gimnáziumi pad után szinte rögtön besodródtam az egyetemre. Elég jól beszéltem németül és angolul, szerettem is a nyelveket, úgyhogy szinte evidencia volt a német-angol szak. Másrészt mégsem pusztán ennyiről volt szó. Negyedikes koromban ugyanis kialakult bennem egy nagyon mély érdeklődés, de talán azt is mondhatnám, éhség az irodalom, a filozófia és egyáltalán a humán tudományok felé. Érdekes volt, mert szinte az egyik pillanatról a másikra történt, hogy úgy éreztem, egy új világ nyílik meg előttem. A költészet, a filozófia kezdett beszélni hozzám, s olyan érzésem volt, mintha kezdenék felfogni valamit abból, ami korábban érdektelen volt.

-Mit kaptál a humán tudományoktól?

Egyfajta új szemléletet, ami viszont egyúttal több pon-

ton el is bizonytalanított. Nagyon sok hazugságot és mindenekelőtt öncsalást leplezett le az életemben. Az irodalom tükrében tényleg kezdtem valamelyest megismerni magam, s tény, hogy mindez egy autentikusabb élet felé vezetett, de megbékélni nem tudtam magammal. A stabilnak és megingathatatatlannak tűnő értékek ernyőjéből kikerültem ugyan, s ez egyfajta szabadság volt, de hihetetlenül bizonytalanul és esetlenül éreztem magam. Tudtam, hogy sok élethazugságot sikerült felszámolnom, de ennek helyén csak üresség maradt és magány. Az igazi nagy kérdések továbbra is ott lüktettek bennem és a meghatározó életérzés bennem egyre inkább a depresszió lett.

-Ha jól tudom, ekkor kerültél a Hit Gyülekezetébe.

Igen, harmadéves koromban. Egy évfolyamtársam beszélt a hitéről, a Bibliáról és

Jézus Krisztusról; s a személyiségéből áradó - szinte természetfölötti - derű és vidámság, valamint a maszkok és szerepek nélküli szabadság volt az, ami az érdeklődésemet a leginkább felkeltette. Így - rajta keresztül - kerültem a Hit Gyülekezetébe, ahová akkor már több évfolyamtársam és csoporttársam is járt, s ahol őszinte és a valóságos életformaként megélt bibliai hit teljesen lenyűgözött. Éreztem, hogy ezek az emberek tudnak valamit, ami re nekem is szükségem van.

-Mi történt ezután?

Igen, mondtam Jézus Krisztusra, s ez megdöbbentő személyes találkozás volt. Megértettem azt, amit korábban elképzelni sem tudtam, hogy Ő nem eszme, sem egy allegória, s nem egy teológiai fogalom csupán, hanem személy. Az a személy, akiben kétezer évvel ezelőtt a távoli Júdeában az objektív igazság testté lett. Azóta új ember lettem. Jézus Krisztusba vetett hitem olyan tartalmat és olyan célokat adott az életemnek, amely előzőleg elképzelhetetlen volt. Ez aztán külsőségekben is megmutatkozott, egyik napról a másikra le-

szoktam a dohányzásról, ami pedig azelőtt évekig nem ment, a depresszióm, sőt a félelmeim is elmúltak.

-Hogyan változott meg a tudományokhoz való viszonyod?

-Azt hiszem a helyére került bennem minden. Ahogyan említettem is, kissé naiv módon azt hittem, hogy az irodalom és a filozófia behatóbb tanulmányozása közelebb fog vinni azoknak a nagy ún. ontológiai kérdéseknek a megoldásához - azaz élet, halál, lét stb. -, amelyek azért valamilyen szinten mindig is foglalkoztattak. De csak a kétegyeimet tudtam egyre jobban megfogalmazni magamnak. Ma már ilyesmit nem várok el, tudom: az értékeik a korlátaikban vannak. Keresztényként értettem meg, hogy Istenhez és az emberi létezés legvégső értelméhez csak a kinyilatkoztatásba (!) vetett kételkedés nélküli (!) HIT által vezet az út. Erről Pál is úgy beszél: „...zsidónak botránkozás, görögnek bolondság.” (I.Kor. 1:23). A racionális megismerés korlátozott - Istenhez sohasem érhet fel, mivel egyszerűen más funkciókat hivatott betölteni. Ezért a kettőt sohasem szabad összekeverni. A tudomány ne legyen hit, de a hit se legyen tudomány. A legnagyobb badarságok mindig abból adódtak, ha a kettő összekeveredett.

-Változott-e valamit az egyetemhez, a tanári pályához való viszonyod?

-Annak idején én is eléggé átéltem a XX. század végének totális értékválságát, bár ez engem nem egy posztmodern tudatállapot, hanem a depresszió felé irányított. A szívem mélyén mindig realista voltam, és belül valahogy éreztem, hogy ez azért így mégsem lehet igaz. A tanári hivatásról akkoriban igen-

csak lemondtam; úgy gondoltam, az ismeretközvetítésen túl a tanári hivatás igazi lényegét, az értékközvetítést úgy sem igen tudom betölteni. Keresztényként aztán persze megértettem, hogy értékek mégiscsak vannak, bár ezek igazi tartalmát nem a hagyományok -legyen az bármilyen-szavatolják, hanem az Istennel való személyes közösség. A keresztény élet valóságos

értelme ezért nem merülhet ki pusztán ezeknek az értékeknek a védelmezésében vagy esetleg bizonygatásában, sokkal többről van szó: a tartalom közvetítéséről, azaz a tanúságtételről. Ahogyan azt élete egy pontján Kierkegaard is megfogalmazta: „A krisztusi kereszténység nem szorul védelemre... hiszen ő maga a támadó.”

Pölcz Róbert

nem utálják a férfiakat

Igazságosabb társadalom: NANE!?

NANE. Ez így nagy betűvel rövidítés: Nők a nőkért együtt az erőszak ellen. Március közepén találkoztam velük a Storno Klubban, ami csütörtökönként 17 órától van a JATE Klub kistermében. Érdekes volt hallani az egyesület történetéről, működéséről.

A három „lány” - egyébként 30 év körüliek - elmondta: 1994 januárjában alakult az egyesület külföldi támogatással - a tapasztalat Belgrádból, a pénz pedig Svájcól érkezett, fő anyagi forrásuk mai napig a svájci támogatás. Telefonos segítség-szolgálatot működtetnek a hét minden napján, az egyesület tagjai egymást váltva ülnek a vonal végén. Egyébként nemcsak nőkből tevődik össze a 20-25 fős taglétszám... (Rosszra gondoltál, nem delfinek, hanem férfiak a nem nőtagok.)

Megdöbentő, hogy a nők mennyire nincsenek tisztában a lehetőségeikkel, és az is, hogy némely férfi milyen lelki vagy testi terror alatt tartja barátnőjét / feleségét.

Ezek az asszonyok nem tudnak (nincs hová) vagy nem mernek elköltözni. Nem tudják, hogy vannak anyaotthonok, ahol menedéket lelhetnek, hogy az erőszak ellen fel lehet - és fel is kell - jelenteni az erőszakoskodót, még ha nagy is a társadalmi nyomás. Elhangzott egy történet egy fiatal értelmiségi házaspárról, ahol a férj csak akkor volt brutális (és nemcsak fizikai értelemben), amikor a feleséggel kettesben voltak, egyébként társaságban a házasságuk maga volt a tökély. Ezért nem akarták elhinni a barátok, ismerősök, amit a feleség mesélt, sőt őt tartották paranoiásnak...

Szó volt persze a feminizmusról is. Kijelentették saját magukról, hogy feministák, de nem utálják a férfiakat: nehéz lenne nélkülük élni. Céljuk az, hogy a nők is egyenjogúak legyenek a férfikkal fizetésben, lehetőségekben. Úgy hiszik, így igazságosabb lehetne a társadalom.

-B.L.-

Megnéztem egy filmet, és tetszett. Tetszett egy film, de ez még önmagában nem lenne elég ok arra, hogy írjak is róla. Tetszett egy film, csak hogy pontosan az gyakorolt rám mély benyomást, hogy kicsit más volt, mint a többi, kicsit eltért azoktól a várakozásoktól is, amelyekkel beültem a mozi nézőtérré.

Úgy a tizedik perc után jöttem rá, hogy ezt a filmet, vagy pontosabban valami ilyesmit már láttam valahol, amikor a gengszterek és a bandavezér ki akarják nyírni a parkolóban egyik társukat, aki a pisztolyeső elől lóg meg, mialatt a többiek az arra cirkáló járőrök s lassú, méltóságos tovaördülésére várnak. Innen már tudtam a cselekmény vázát: a pénzszállító autó kirablása és a sofőr, valamint a kísérők brutális és felesleges lemészárlása után, amiért éppen azt a bizonyos társukat tették felelőssé, a rendőrség (vö.: Al Pacino) rájuk száll, s a vezér becenevének azonosítása után nyomukra is akad, figyeli őket, de sikerül egy utat nyernie, s most már a bandafőnök figyeli a rendőrhadnagyot. Közben kialakul egy szerelem is: a főnök beleszeret egy szemrevaló lányba, aki egy gyorsétkezőben beszélgetést kezdeményez a férfival, mert annak is tetszik. A lány grafikus, reklámtervező, a férfi ügynöknek adja ki magát, s elmeséli a lánynak, hogy minden vágya Új-Zélandra költözni. Újabb bankrablás következik - túl nagy a tét, semhogy kihagyhatnák ezt a mintegy záróakkordnak szánt bulit. A rablás előtt egy presszóban leül egymással szemben a két „ellenfél” és elbeszélgetnek. A bankból kijövet rajtuk út a rendőrség; az a tag árulta be a bandát az egyik biztosítónak, s azon keresztül a rendőrségnek, akit le akartak löni. Tűzharc. Mészárlás. Menekülés. Csak a bandavezér ússza meg, aki elmegy a lányért, hogy együtt

meneküljenek Új-Zélandra, de a lány már tudja, kicsoda is ő valójában; nem megy bele. Ezután már csak a bosszú és a halál marad. A rendőrség leadja a fülest, hogy hol található az áruló, aki mellel sorozatgyilkos, prostituáltakat öl, s végez a banda sofőrjével és annak élettársával is, hogy kicsikarhassa tőlük, hol lesz az újabb buli. A vég immáron elkerülhetetlen: megérkezik a motelbe a teljesen magára maradt rabló is, és a tűzharcban áruló és elárult egyaránt holtan marad a színen. A lány, aki mégis szerelmé után indul, és a rendőrfelügyelő már csak a hullákat összeszedni érkeznek. Ennyit az eredetiről: nem volt rossz bűnügyi film, amit a Szívtv-n láttam, de nem is volt különleges, úgyhogy a címére sem emlékszem, nem is néztem utána, mivel mostani eszmefuttatásomban sem játszik különösebb szerepet.

Bevallom, kezdetben zavart, hogy már előre tudtam a film tartalmát, de mire kimentem a mozból, arra a meggyőződésre jutottam, teljesen egyedi filmélmény részese voltam. Ez nem a részletek másságában merül ki, illetve pontosan a részletekben, mert a Szemtől szemben-nek voltak részletei: a szereplők magánéletet (is) éltek, a hadnagy öröklődése munkája és családja között, fogadott lányának konfliktusai, Chrisnek, az egyik bandatagnak és feleségének szeretve gyűlölködő viszonya, elválásuk és egymáshoz tartozásuk minden kínja és keserősége ugyanúgy a cselekmény szerves részévé vált, mint a fent leírt váz, amelyre mint valami lecsupaszított csontvázra, itt hús is került és a vérkeringés is beindult - persze ezek is banalitások, jobb és rosszabb, kisebb és nagyobb, más

Szemtől szemben -az erőszak két arcával-

filmekből is ismert melodramák, csak hogy ezek a részek, részletek valahogy hiteles egészzé bővítettek, alakították át, egészítették ki egymást, kiemelve és ellenpontozva a motívumokat: legalábbis az én szememben.

Másrésről, és ez jelen írásom lényegi mondanivalója, két kiváló színész kitűnő játékában egy valódi sorstragédia bontakozott ki a meglehetősen szokványos történetből: itt is találkozunk a kávéházban a két, meglehetősen egyforma habitusú ellenfél (ezért is volt, szerintem, nagyon szerencsés, a két meglehetősen azonos karakterű színész szerepeltetése, hiszen a Keresztapa II-ben egyszer már „elhittük” De Nironak, hogy ő az idősebb Don Corleone fiatal korában), s mint maguk is megállapítják, mindketten csak a dolgukat végzik; teszik amihez értenek, s könnyörtelenül leszámolnak a másikkal, ha élesben is találkoznak, mert mindkettejük „munkája” tulajdonképpen az erőszak. Feltételezik és kiegészítik egymást, megszüntetve őrzik meg a másikban önmagukat, de ebben az utolsó békés pillanatban, a vihar előtti csendben még meg is érthetik egymást, hogy azután újult erővel és még eszelősebben csapjanak össze az utolsó csatában. Számomra ez a film csúcspontja: De Niro hozza az Angyalszívben annyira jól megkomponált ördögi cinizmusát, s valahogy egy ilyen ördögi gúny és keserűség, megválthatatlanság és a megoldás teljes lehetetlensége uralkodna el magán az egész jeleneten is, amely azután visszafelé is mintha átértelmezné az egész filmet. Mint ha a film utolsó jelenetsora is ezt az értelmezést támogatná: a nő végülis elmegy a férfival, pontos-

sabban elmenne vele, ha az nem akarna mindenáron leszámolni az árulóval, akit lé is ló abban a bizonyos motelben, csak hogy a parkolóban szembetalálkozik a hadnaggal, s hátrahagyva a szerelmet, jövőt és kocsit, megkezdődik a hajszja. Aki bűnözésre adja a fejét, annak tudnia kell bármelyik pillanatban mindent hátrahagyva lelépnie - mondja éppen ő a szerelmi bánatába merült Chrisnek -, és most megkezdődik a nagy hajszja, amely éppen olyan drámai, amilyen értelmetlen, hiszen a banda nincs többé, a rendőrség tulajdonképpen győzött. A hadnagy akár futni is engedhetné, ha nem lenne túl sok halott, de a kiontott vér még több vért kíván. Hosszú repülőtéren tűzpárbajukban a hadnagy nyer, s talán kicsit giccses, talán nagyon emberi módon fog kezdetet a haldokló ellenféllel, mint egy ezzel a kézfogással is megpecsételve a kávéházban elmondottakat.

Számomra a legszimpatikusabb mellékszereplő Chris volt - alakja azért érdemel pár szót, mert mintegy ellentételezi a fentebb elemzett főszálat: a második bankrablás után bőszen veti bele magát a tűzharcba, s amikor barátja a bandafőnök, sebesülten vitte magával kénytelen voltam drukkolni azért, hogy megmeneküljön. S mikor a felesége, aki elhagyja, elmegy a szeretőjével és kiegészítik a rendőrséggel, de a férfit, akit szeretett, aki még sebesülten is utána ment, mégsem adja fel, hanem jelzi neki, hogy csapdába akarják csalni, s Chris végül is így menekül meg, valami nagyon kellemes érzés fogott el: végre van valami emberi szólam is ebben a vérfürdőben, mintha az erőszaknak lehetne egy harmadik arca is - talán: remélem...

Élt a város is: a modern amerikai nagyváros, a XX. század végének metropolisza olyannak tűnt a lány erkélyéről az éjszakában, mint egy virágoskert a ragyogó,

színes fénypontok vibráló áradataiban - és ugyanez a fényáradat ringta körül azt a helyet is, ahol a bandafőnök megtalálta haldokló sofőrjét és annak feleségét, akikkel az áruló végzett. Persze ez is tekinthető toposznak, közhelynek, de valahogy ez is árnyalta, mélyítette az összhatást.

Megnézve ezt a filmet most azon elmélkedem, s tettem ezt már máskor is, többször is, mennyire veszélyes túl élesen meghúzni a határokat a művészi és a kommersz között. Nem az amerikai filmet akarom védelmezni, amely legtöbbször tényleg egy-síkú és színvonalatlan, pontosabban egyeduralma talán igazán rombolóan hat mind ízlésünkre, mind gondolkodásunkra, de az ún. „művészfilmet” sem szeretem, mint ugyanennek a jelenségnek a másik szélsőségét. Persze az üzletileg bevált, jól eladható történeteket újra és újra feldolgozzák, ha másért nem, hogy újra és újra el tudják adni, de nekem most mégis Shakespeare jut eszembe: a történetek végül arra valók, hogy újra és újra feldolgozzák őket, s ha egyszer piacképesek, ezt meg is kell tenni. De ezt színvonalasan is lehet csinálni, értelmezve és elgondolkodva a színtelen-vértelen „magaskultúra” éppolyan undorító önmagába zárkózásával, mint a pöffeszkedő, pofámba vigyorgó kommersz. Igenis kellene a jó sztorik, amelyek csak jobbak lesznek talán, ha hitelesen megrajzolt, árnyaltabb jellemek körül örvénylik az izgalmas, lebilincselő cselekmény. Még azt sem lehet mondani, hogy így nehezebben emészthető, mert ha nem mindenáron akar mondani valamit, akkor mindenkinek annyit mond el, amennyit még képes befogadni, mivel többre amúgy sem képes a néző, legfeljebb feláll és kimegy. Ám ha nem akarnak mindenáron mondani valamit, talán elgondolkodik. Talán nem kellene annyira rettegnünk a kommersztől és a

bölCSÖD

Hy что?

- Kellettnekem Vaszka... -

Szomorú. Mindene van, amire egy jó filmnek szüksége lenne. Csodálatosan folynak át a képek SVHS-ből századeleji nyolcmilliméteres burleszkbe, szinte érezzük a forradalom szagát, lenyűgözve ülünk a fekete-fehér alapon pirosra pingált szovjet lobogók előtt, a nyelv ízes orosz, sorakoznak a bitangjó szláv arcok, s a kedvünkért még egy békebeli börtöntörténetet is felcipelnek egy pókhálós zárka örökkévalóságából Zinovjev elé. Az ezeréves vén csirkefogó, minden tolvajok atyja (akit egyébként Zinovjev még a cártól örökölt), egykedvű örökkévalóságában megzavarva csak ennyit szól: Hy что?

Hát igen, kedves Gothár Péter, mi is ezt kérdezzük, Hy что? Mert hát mindez szép, sőt mondhatni köretnek igen jó, de hol a fogás? Hiába kutattunk, sehol semmi. Egy gesztus, egy hangulat, mely megidézi nem is oly távoli múltunk kedves formáit, Jovánjaink gyermekkorát, Auróráink robosztus ágyúit, fölöttünk Gogol köpönyege, koptatjuk Pétervár köveit, mégis kong, csak kong. A történelmi nonszensz, groteszknak realista, érdekesnek dögunalmas, mesének pedig nagyon gyenge, szomorú, szomorú... Mint egy darab füstölthet csirrommal, egy dzsemmel tartósított levágott Vaszkafej, vagy egy nagy hordó melasz. Kár érte. Talán akkor kellett megcsinálni, amikor már van mit.

Pölcz Robert

giccstől, mert a tőle való egyoldalú eltávolodás, menekülés is ugyanúgy eredményezhet torzulásokat, sőt színvonaltalanságot. Ez is elvezethet egy (persze másfajta) kommercializálódáshoz és giccsképződéshez, s ráadásul még unalmas is, terjengős is - akkor én már inkább az amerikai filmnél, az akciónál maradok...

Rusz Sándor

Egy történészhallgató megjegyzései

Az 1996. március 27-i Bölcsőben J.Z. aláírással megjelent Előnkválasztás kérdőjellel című írást olvasva magam is eleven kérdőjellel változtam: Nem igazán értem, hogy szerzőjének mi volt a célja. Önálló véleményalkotás aligha, hiszen nem tesz mást, mint megismétli a nyugati híregyénységek által hetek-hónapok óta ismételt közhelyeket. Szerintem a valóság jóval összetettebb ezeknél a mindent leegyszerűsítő, célzatosan beállított kommentároknál.

Mindenekelőtt le kellett szögezni egy cáfolhatatlan tény: a Szovjetunió széthullása egy történelmi folyamat szükségszerű következménye volt, amit világnézettől függően lehetett üdvözölni vagy elutasítani, de megakadályozni semmiképpen. Ennek okai ma már nagy vonalakban ismeretek. Az 1917. októberében hatalomra került új rend eleinte valós tömegtámogatást élvezett. Úgy látszott - a történelemben először - sikerül megteremteni egy olyan társadalmi formációt, amelyből számúzva lesznek vagyoni egyenlőtlenség és kizsákmányolás éppúgy, mint faji és vallási megkülönböztetés. Sajnos a fennálló objektív tényezők: a nyomasztó történelmi örökség, a demokratikus hagyományok teljes hiánya, a Szovjetunió nemzetközi elszigeteltsége, a véres polgárháborúban megszületett új állam előtt álló kényszerítő és sürgető feladatok (modernizáció, iparosítás, katonai erőegyensúly, civilizációs ugrás) és a fasizmus hatalomra jutása után realitássá vált külső fenyegetés kedveztek a bürokratikus és antidemokratikus tendenciák kifejlődésének. Ebben az esetben is valóra vált Engelsnek az a megállapítása, hogy az állam - legyen az akár antik, feudális, kapitalista vagy szocialista - elidegenedik az őt létrehozó társadalomtól. Sztálin a párton belüli „másként gondolkodókkal” szemben folytatott harc során létrehozott egy apparátust, amely felmérhetetlen hatalomhoz jutatta. A párttagság és a tömegek elvesztették ellenőrzési lehetőségüket a mindinkább összefonódott párt és állam fölött.

A Sztálin által elindított terror éveiben szilárdult meg az a merev, kiváltságokra és hierarchikus rendre épülő torz struktúra, amely bár komoly gazdasági, szociális és kulturális eredményeket produkált, és nagy mértékben

csökkentette a cári birodalom által ráhagyott elmaradottságot (az analfabétizmus felszámolása, jelentős élet színvonal-emelés, technikai fejlődés, stb.), végülis megreformálhatatlannak bizonyult.

A Brezsnyev-korszakban elharapózott korrupció, a termelésben történt visszaesés, a tervutasításos rendszer korrekciójára tett kísérletek elfojtása és a kedvezőtlen külső tényezők (pl. az olajrobbanás) miatt a Szovjetunió nem bírta tovább a Nyugattal folytatott gazdasági, katonai és ideológiai párviadalt és az addig megingathatlannak hitt szuperhatalmi pozícióinak feladására kényszerült. A birodalom a beállt gazdasági csőd mellett a nemzetiségi ellentétek feszítették szét. Közismert dolog, hogy a Szovjetunióban a nemzetiségi kérdés nagyon sokáig tabunak számított. Sztálin alatt mesterségesen megváltoztatták az etnikai viszonyokat, oroszokat telepítettek a birodalom külső területeire, durván megsértve ezzel a szovjet alkotmány által kodifikált önrendelkezést és a többi szovjet köztársaság (különösen a Baltikum, a Kaukázus és Ukrajna) népeinek nemzeti érzéseit. Ezeket a sérelmeket Sztálin halála után csak részlegesen orvosolták.

A fokozódó válság tüneteként felszínre tört nacionalizmus több helyütt polgárháborúkhöz, törzsi villongásokhoz vezetett. Úgy látszott, hogy a Kárpátoktól a Csendes-óceánig terjedő kontinensnyi térséget elborítja az esztelen gyűlölködés és a vak fanatizmus. Ám öt év alatt megváltozott a helyzet. A Szovjetunió utódállamaiban egyre nagyobb teret kapnak az integrációs törekvések. Ezt jelzi a Borisz Jelcin orosz, és Alexandr Lukasenka belorusz államfő által nemrég aláírt szerződés a Szuverén Államok Szövetségének létrehozásáról. A szerződés szorosabb gazdasági együttműködést irányoz elő a két ország között. A nacionalizmus hullámai, a hatalom csúcsaira lovagolt politikusok napja - a Független Államok Közösségén kívül is - leáldozóban van. Litvániában megbukott az elnökválasztásokon az addigi államfő, a Szovjetuniótól való totális elszakadást militáns eszközökkel kierőszakoló jobboldali, katolikus mozgalom vezetője, Vytautas Landsbergis. Grúziában népi ellenállás vetett véget a diktátor hatalomra igényt tartó Zviad Gamszahur-

dia elnökségének. A szembenállás és bezárkózás politikáját azóta ezekben az államokban is felváltotta az együttműködésre, és nyitásra törekvés, a nemzetiségi ellentétek megoldása békés eszközökkel. Egyébként a Szuverén Államok Szövetsége iránt még az egykori Szovjetunió határain kívül is érdeklődnek. Bulgária máris jelezte csatlakozási szándékát. Egy kiterjedt egységesítési folyamatnak vagyunk a szemtanúi a volt szocialista országok között, amelyben helye és szerepe lehet hazánknak is. Annak ellenére, hogy a hajdani béketábor társadalmaira a divergencia jellemző: kettőszakad egy szűk újbурzsoáziára és a létminimum határára vagy az alatt élő amorfi tömegekre. Ám abban a nagyvállalkozók és a kisemberek is egyetértenek, hogy az integráció kifizetődőbb, mint az autoritatív törekvések.

Ez azonban érthető módon nem tetszik a Nyugatnak. Neki egy olyan térség felelne meg, amelynek országait megosztva, egymás ellen kijátszva gazdasági, politikai és katonai befolyás alá vonva, felfevőpiacot és nyersanyagbázist biztosít a nagy ipari centrumok számára. Kelet-Európának és a fejlett ipari országoknak a kapcsolatát a közgazdaságtan nyelvén centrum-periféria viszonynak nevezik. Nem csoda hát, hogy a Nyugatnak nem tetszenek az egységtörekvések, és egyre keményebb szankciókat léptet életbe (a Nemzetközi Valutaalap által kikötött garanciák Oroszország és Belorusszia hitelfelvételi kérelmére, tervek a NATO bővítésére, aminek egyetlen célja Oroszország elszigetelése ütközőállamok kialakításával). Nem szabad elfelejteni, hogy a cári Oroszországban nagyvállalatok, bankok, bányák, sőt egész iparágak voltak angol és francia nagytőkések tulajdonában, akik azután katonai szövetséggel biztosították érdekeltségeiket. Ezekért aztán orosz, ukrán, grúz, litván, finn, oszét katonák milliói estek el az első világháború harcmezőin. Hazánkkal ellentétben, Oroszországban nincs jelentős befolyása a neoliberais, monetarista gazdaságpolitika prófétáinak. A demokrácia, a piacgazdaság és a gazdasági stabilizáció ilyen körülmények között tartalmukat veszített üres frázisok. A nyugati behatolási kísérletek elleni reakció egyik jele a kommuniszták növekvő népszerűsége, a Duma

határozata a Szovjetunió visszaállítási sára.

Kétségtelen, hogy az Oroszországi Föderáció Kommunista Pártjának elnöke, Gennagyij Zjuganov nem túl szimpatikus figura. Tipikus brezsnyevi apparatcsik, annak taszító személyiségjegyeivel: mohó hatalomvágy, elvtelen taktikázás, a politikai hitvallás gyakori változtatása, a mindenkori irányvonalhoz való alkalmazkodás, cinizmustól sem mentes pragmatizmus. Ezek a személyiségjegyek azonban nem specifikusak, hanem jellemzőek szinte mindegyik posztsovjet politikusra, mert túlnyomó többségük tagja volt a kommunista pártnak és a brezsnyevi pangás idején lett fejese. Ebbe a népes társaságba tartozik a jelenlegi elnök, Borisz Jelcin is. Ezek politikai nézetektől függetlenül jellemző tulajdonságok. A lényeg azonban nem ez, hanem az, hogy je-

len pillanatban Zjuganov politikája jeleníti meg a legeredményesebben nemcsak a tömegek, de a politikai elit egy részének az érdekeit is. Persze az integrációs folyamatnak pozitívumai mellett komoly árnyoldalai is vannak. Ha a Nyugat továbbra is diktálni akar, könnyen elképzelhető, hogy az egyre szorosabbá váló orosz-kínai együttműködésből a többi utódállammal, a daytoni békeszerződéssel elégedetlen Szerbiával, valamint Bulgáriával és több más balkáni országgal kiegészülve létrejön egy eurázsiai katonai tömb. Ennek következményeit minden józanul gondolkodó ember el tudja képzelni. Újból megeremlődhet a kelet-nyugati konfrontáció, elindulhat egy új hidegháború. Ördögi kör ez, látszólag alternatíva nélkül. Hogy mi a megoldás?

Szerintem az, ha mindkét oldalon olyan társadalmi változások indulnak

el, amelyek véget vetnek a pénz, az anyagi haszon, a fogyasztói önérdék kizárólagos uralmának, amely egész földrészek gazdasági tönkretételéhez, népek elszegényedéséhez, nemzetiségi-törzsi ellentétekhez, háborúkhöz vezet és létrehozna egy valódi, torzulásoktól mentes közösségi társadalom alapjait, ahol megvalósulhat a világ népeinek egyenjogúságon nyugvó barátsága.

A másik két variáció egyike sem nyújt semmiféle perspektívát. Ha teret nyitnak a nyugati befolyásnak, a térség latinamerikanizálódik, végleg lesüllyed a Harmadik Világ színvonallára, ha pedig ellenállnak neki, lehet, hogy ismét kettészakad a világ.

Tudom, hogy az általam vázolt megoldásnak a feltételei még nem értek meg, de úgy gondolom, ha eljön az idő, ezen az úton kell haladni.

Papp László

Papp László sorait olvasva egy szállóige parafrázisa jut eszembe: „Aki húszéves korában nem marxista, annak nincs szíve. Aki negyven éves korában is marxista, annak nincs esze.” S most hosszan gondolkodom, hogy a szívemre vagy az eszemre hallgassak. Elmúltam már húszéves.

„Nem igazán értem, hogy szerzőjének mi volt a célja” - írja Papp. Ez néhány szóban megfogalmazható: egy, az objektivitásra törekvő hír-magyarázat közzététele. Terveink szerint a Bölcső hasábjain rendszeresen megjelenének a kül- és belpolitika aktuális eseményeit elemző, magyarázó írások. És ha Papp az önálló véleményalkotáshoz nélkülözhetetlennek tekinti, hogy leírjuk: „Gennagyij Zjuganov nem túl szimpatikus figura. Tipikus brezsnyevi apparatcsik, annak taszító személyiségjegyeivel: mohó hatalomvágy, elvtelen taktikázás, (...) cinizmustól sem mentes pragmatizmus (...); akkor ne a Bölcsőt, hanem például a Magyar Narancsot olvassa, mert ha nem ezt teszi, akkor fennáll a veszélye, hogy végérvényesen kérdőjellel transzformálódik. Tudniillik - szerintem - az újságíró elsődleges feladata a tájékoztatás és nem a politika „csinálása”, az olvasók erőteljes befolyásolása.

Nem vitatom, nem vitattam, hogy a Szovjetunió széthullása egy történelmi folyamat szükségszerű következménye volt. Ahhoz a részhez, ahol Papp a Szovjetunió történetét tekinti át, csak egyetlen meg-

jegyzésem lenne. Papp szerint „a fennálló objektív tényezők: a nyomasztó történelmi örökség, a demokratikus hagyományok teljes hiánya, a Szovjetunió nemzetközi elszigeteltsége (...) - kedveztek a bürokratikus és antidemokratikus tendenciák kifejlődésének.” Az 1903-as Második Orosz Szociáldemokrata Kongresszuson Mandelberg kongresszusi küldött (az illegálisan Poszadovszkij néven tevékenykedett) ezt mondta: „Egyáltalán nincsenek olyan demokratikus elvek, amelyeket ne kellene alárendelnünk pártunk szükségleteinek”. Plehanov pedig - Mandelberg gondolatait támogatva - kijelentette, hogy „salus revolutiae suprema lex”, azaz a forradalom java a legfőbb törvény (lásd: Isaiiah Berlin: Négy esszé a szabadságról. 136-137.o.). Megállapítható, hogy a párton belül szinte már a genesis pillanatában megjelentek az antidemokratikus vonások.

A Szovjetunió utódállamaiban jelentkező integrációs törekvések a súlyos, elhúzódó gazdasági válságból való együttes kilábalásra tett kísérletek. A térség gazdasági-katonai hatalma Oroszország, a vele való együttműködés „az utolsó szalmaszál”. Az orosz - belorusz Szuverén Köztársaságok Szövetsége is elsősorban a gazdasági integrációt szorgalmazza. A minszki parlamenti szerződés szövegéhez kiegészítést fűzött, amely kimondja, hogy az integráció nem sértheti az ország szuverenitását, nem jelenthet beavat-

kozást a belügyekbe. A szerződés a külső határok közös védelmét, valamint a katonai együttműködést is előírja! (Az ideiglenesen Magyarországon tartózkodó Vörös Hadsereg kivonása után néhány évvel a Szuverén Köztársaságok Szövetségének hadereje védené hazánk határait? Hisz Papp azt javasolja, hogy ebben az integrációs folyamatban „helye és szerepe lehet hazánkknak is”).

Elismerem, hogy a NATO kelet-európai bővítése sérti Oroszország érdekeit. Az orosz társadalom veszélyérzetét fokozza, illetve a katonai-hadiipari lobby „a NATO terjeszkedésével” fontos piacokat veszítene el. Mert melyik NATO-ba igyekvő ország fogja a haditechnika halaszthatatlan modernizációját orosz fegyverekkel megvalósítani? Magyarország harminc MIG-21-es vadászgép lecserélését tervezi svéd Gripenre, vagy amerikai F-16-osra, vagy francia Mirage-ra. Bármelyik gépet választjuk, a csere közel egymilliárd dollárba kerülne. Ugyanakkor Csehország és Lengyelország is új vadászgépek vásárlását fontolgatja. Így a közeljövőben Kelet-Európában kb. 100 gép talán gazdára, és egyik sem orosz MIG-29-es lenne.

A Papp László által követendő útként felvázolt megoldás tiszteletreméltó, ugyanakkor naiv álláspont. Egészen pontosan: utópia.

Jeszenszky Zoltán

KÁVÉHÁZ-SIRATÓ

A kávéház lassan félezer esztendő óta intézmény lesz Magyarországon, különösképpen Budapesten. A török időkben nyílt az első, s szemünk előtt múlik ki a maga nemében az utolsó, a New York. Kávéházaink jó helyen: a Körúton, az Andrássy úton, a Belváros nagyforgalmú sarkain voltak, ahol szívesen időzött a pesti polgár, kiváltképp ha írásra adta koffeinnel frissített fejét. S persze Budá, ahol Allah fiai először kínálták a gyaurt a „fekete levessel“! Volt anno egy Philadelphia, egy Hadik, olyan „udvart tartó“ asztalfejedelmekkel, mint Szabó Dezső vagy Karinthy Frigyes. A „kávéházi irodalom“ (Révai József) színterei: a Belvárosi, a Metropol, vagy a Sipos vendéglő Óbudán...

Szóval, volt egyszer egy kávéház...

Erki Edit, a Magyar Rádióból ismert újságíró, irodalomtörténész, XX. századi irodalmunk eltűnt törzszakait mutatja be az olvasónak új könyvében. Írók, költők, festők és „egyéb komédiások“ szavából, történeteiből, egy elsüllyedt „kulturális kontinens“ virágaiból kötött színes csokrot a szerző.

A kávéfogyasztás kezdeteiről keveset tudunk. A muszlim hagyomány szerint a kávé először Jemenben kezdték használni, ahol a különféle növényekből készült serkentő italok fogyasztása már régóta szokásban volt. Különösen a misztikus szerzetesrendek tagjai, a szufi dervisek éltek szívesen ilyen szerekkel.

Európa már török italként ismerkedett meg a kávéval, de az eleinte drága volt, s így csak a felső társadalmi rétegek itala lehetett.

A kávézás elterjedését Nyugat-Európában a XVII. század közepétől számítják. Angliában először 1650-ben Oxfordban, majd 1652-ben Londonban nyitottak egy-egy kávéházat. Jóllehet, a törökök által megszállt Budán már a XVII. században szintén működtek török kávézók, mégis csak a felszabadító harcok során és utána ismerte meg az or-

szág e fekete nedűt, mint Bécsből származó „neu módi“-t. A kávé szót magyarul először Zrínyi Miklós, a költő használta 1645-ben, a Szigeti veszedelem harmadik énekében.

Pestben 1814-ben már huszonöt kávéház működött, s látogatói közé tartoztak az alsóbb városi rétegek tagjai, a kispolgárok, munkások, piacozók és a diákok is. A kávéházak falain belül zajlott a XIX. század végének, a XX. század elejének forrongó irodalmi-művészeti élete - elég csak Krúdy Gyula álmaira, Ady Endre éjszakáira gondolnunk.

Tudunk olyan kávézóról, ahová 150 napi- és hetilap járt. A harmincas években a Times-ból a Belvárosi Kávéházba öt példány érkezett minden reggel! Forrt tehát az élet a kávéházakban: lapot szerkesztettek, összeesküdtek, lányokat adtak-vettek - már ha a főpincér és a tulajdonos megengedte ezt -, részvények, földbirtokok cseréltek gazdát, közeli kormányválságról szálltak a rémhírek, és félrelépések izgató pletykáit emésztették a könnyű, lágytojásos reggelik mellett.

A második világháborúban, 1944 őszén, a közelgő vihar előszelétől hajtva a kávéházak megteltek az akkori idők jellegzetes figuráival: a feketézőkkel (nem kávézókkal...), bujkálókkal, a menekültekkel. Az ostrom elején lehúzták a redőnyöket, s a beköszált katonalovak éhezve rágcsálták a székek, pamlagok kárpitját...

A háború után az újjáépítés mellett 1949 január 21-én megkezdődött a vendéglátás államosítása is. Rengeteg kávéházat már korábban becsuktak. Ám a háborút, államosítást, bezárásokat, tulajdonváltást és közönségcséret is túlélte presszóknak minden, ami megmaradt, őrizte a régi formákat, talán kopottan, de a régi mivisség nyomait viselve.

A kávéházi etikett azonban ma már végérvényesen a múlté. Mert jobb időkben, jobb helyeken lehetett akár „hözönzeni“ is, de csakis az asztal szabályai szerint. Itt ugyanis ez volt az illendő cím-

Törzshelyek, írók, műhelyek. Szerk: Erki Edit. Officina Nova, Bp., 1995.

zés: Tisztelt Asztal! Néhány fontos tárgyalási szabály: nem untatni, nem letokolni! Helyt kell adni a másik elfogultságának is, a kávéház nem a népszónoklatok színtere. A kerek asztalok, aranyozott kandeláberek között formálódott a közvélemény, az ízlés a legmagasabb fokon. Aki oda betért, az már megjárta a művelődés piacait, vagy legalábbis úgy tett, mintha megjárta volna. Igazi „esti emberek“ tértek be ide: tőzsdések, vigécek, színházjárók, színészek, hírlapírók, feltalálók és eszelősök, kiadók körül ödögő reményteli írók, költők, festők... A kávéház volt a „műfaja“ a kritikusoknak és a forradalmároknak.

Később a kávéház közönségét a menekülés, emigráció, a bebörtönzés ritkította. A konszolidáció idején Pest éjszakai élete halványodott, beszédes esti kedve elenyészni látszott.

A nyolcvanas évek elején azonban feléledt az ifjúság körében a mindenféle nyílt - s hamarosan betiltott - teaházakban - az Akácfa utcai Jókai Klub viharos sikerű Stúdió „K“ teaházában, majd a Szentkirály utcai Kati eszpresszóban, amely fölé egy évnél tovább a Népművelési Intézet ellenzéki fiatalsága tartott védőernyőt. Később megnyílt a Szófia utcai, amelyik a jelenkori történelem élő tanúinak megszólaltatásába bukkolt bele, a Hazai teaház a zuglói Kassák Klubban (itt kényes nemzetiségi és mezőgazdasági kérdéseket feszegettek), illetve a Marcibányi téri teaház... Mindet elérte végzete „örangyalai“ jóvoltából, akik jelentették, hogy ezekben a házakban nem a „makszizmus-lejmizmus süketjét“ nyomják, hanem esendő szóval próbálják megbeszélni a még el nem hangzott igazságot.

Amihez, persze, nem csak egy jó kávé kell...

Baráth Tibor

Borbándi Gyula: Magyarok az Angol Kertben. A Szabad Európa Rádió története, Európa Könyvkiadó, Budapest, 1996.

Figyelemre méltó, elgondolkoztató könyvet adott kezünkbe az Európa Kiadó: Magyarok az Angol Kertben - A Szabad Európa Rádió története, Borbándi Gyula több, mint ötszáz oldalas munkája. Az Angol Kert a müncheni Englischer Garten-t jelenti, ahol a Szabad Európa Rádió épülete állt mindaddig, amíg a szerkesztőséget át nem költöztették Prágába. Figyelemre méltó a könyv azért, mert az első teljes és magyar nyelvű munka a témában. A szerző hatalmas forrásanyagot dolgozott fel, példamutató tárgyilagossággal kíséri végig a rádió magyar szerkesztőségének történetét. Bepillantást nyerhetünk a SZER háttérében álló amerikai politikai erők küzdelmébe, a rádió vezetésében végrehajtott változásokba. Számunkra, akik az elmúlt évtizedeket idehaza éltük végig, különösen érdekes az, hogy miképpen tekintettek kívülről, de mégis magyar szemmel mindarra, ami itt történt abban a sokféle olvasatú, elmúlt negyven évben.

A Szabad Európa Rádió fogalom volt, hatása alól senki sem vonhatta ki magát, aki hallgatta, vagy próbálta hallgatni a zavaró adók fülsértő elektromos zajai közepette.

Hogy mi volt valójában a SZER, „az újabb kori magyar történelem legismertebb és legsajátosabb vállalkozásainak egyike“ (Borbándi), azt igazán csak a szerzőnek - a rádió egykori munkatársának! - ezen átfogó monográfiájából tudhatjuk meg. A könyv a nagypolitika történéseibe ágyazottan, időrendben haladva kíséri végig az intézmény és munkatársai

SZERTORNA A LEGVIDÁMABB BARAKKBAN

életét az 1951 október 6-i első adásnaptól kezdve az 1993 október 31-én sugárzott utolsó műsorig.

Amikor a Szabad Európa Rádió magyar szerkesztősége megkezdte működését, a világ a hidegháború feszültségében élt, Magyarországon a Rákosi-korszak terrorja dúlt. A két-téveszakadt világ küzdelmének fő színtere az éter volt.

Ebben az időszakban Washington politikájában a világkommunizmus ellen harcot hirdető Truman-elv volt a meghatározó. A váltás 1952 végén Eisenhower elnökké választásával, majd pedig Sztálin halálával (1953 március) következett be. Egy rádióállomásnak természetesen alkalmazkodnia kell az újabb és újabb fejleményekhez. Nem volt ez egyszerű a Szabad Európa Rádió esetében, amely egyfelől nem mindig volt szinkronban az Egyesült Államok világpolitikai elgondolásaival, másfelől bizonytalanságot mutatott olyan események támogatásában, illetve bírálatában, amelyek jelentős irányváltást idéztek elő hazánk történetében. Utólag csaknem általánossá vált a Szabad Európa Rádióval szemben az a vádaskodás, hogy zavarkeltési szándékkal előkészítette a forradalmat. Az igazság ezzel szemben az - írja Borbándi -, hogy a Szabad Európának éppoly kevés fogalma volt a tényleges magyarországi fejleményekről, mint a hazai közvéleménynek. A szerkesztőség munkatársainak nem kis része éppen szabadságát töltötte 1956 október 23-án. Egy másik vád szerint a SZER félrevezette és további küzdelemre biztatta a magyar népet azzal az ígérettel, hogy küszöbön

áll a NATO beavatkozása. Borbándi dokumentumok alapján igyekszik bebizonyítani, hogy a SZER ezt nem helyezte kilátásba, szemben több nyugat-európai lappal.

A nyolcvanas évek vége felé új politikai helyzethez kellett alkalmazkodni. Ekkor vették fel a kapcsolatot a hazai demokratikus ellenzékkel. 1987 végén a rádió és a magyar kormány megégyezése alapján a szerkesztőség állandó tudósítót küldhet Budapestre. (Erre ugyan csak 1989 szeptemberében került sor.) Borbándi Gyula elismeri, hogy az első szabad választásokat megelőző kampányban nem tanúsítottak megfelelő objektivitást műsoraikban, és egyértelműen az SZDSZ győzelmében reménykedtek. Csak később, az Antall-kormány ideje alatt változott meg a rádió általános politikai magatartása.

E rövid áttekintés alapján is nyilvánvaló, hogy a Szabad Európa Rádió története egy sajátos vetületben hűen tükrözi hazánk négy évtizedének történetét. Az is kétségtelen, hogy bennünk ma is él nosztalgia a SZER - de talán a rádió, és nem a korszak iránt. Elsősorban azért, mert a Szabad Európa adásai mindvégig éltették a reményt, azzal a bizakodással töltötték el az embereket, hogy a diktatúrának egyszer vége lesz. A remény beteljesült, a kommunizmus megbukott, a világ megváltozott. A kérdés ma az, hogy most majd ki vagy mi tartja bennünk a reményt.

Erre persze már Borbándi Gyula minden elismerést megérdemlő könyve sem adhat választ.

Baráth Tibor

Egy színes, szélesvásznú álomkarrier:

PULITZER JÓZSEF, AZ ÚJSÁGKIRÁLY ÉLETE

„Az aranyos trónusokon, amelyek dollárok millióin emelkednek, Amerika koronázatlan királyainak sorában helyet kapott egy olyan ember is, aki innen, a Kárpátok övezte hazából indult el világhódító útjára.” 1912-ben, csupán egy évvel halála után így emlékeztek meg arról az emberről, akinek a nevével jelölt díj ma is az újságíró szakma Oscarjának számít.

Joe Pulitzer, azaz Pulitzer József makói boltosgyerekből lett milliomos sajtócézár. A kezdet és a végállomás között pedig regénybe illő életút húzódik. Ime.

Mint oly sok legendás alakja a történelemnek, úgy Pulitzer József is sokáig egy volt a jelentéktelen milliárdok között. 1847 április 10-én látta meg a napvilágot Makón egy szerény jövedelmű boltos fiaként.

Gyermekkorának jelentékeny részét Miskolcon tölti, Pesten jár középiskolába. A forradalom utáni zavaros időkben nő fel keskeny vállú, szűk mellű, de annál lelkesebb és szenvedélyesebb fiúcskaként. A kis Pulitzer megmagyarázhatatlan módon ellenállhatatlanul vonzódik az uniformis, a katonaelet iránt. Ez életének legnagyobb, de talán egyetlen igazi tévedése. Figyelemre méltó azonban az a hallatlan szívósság, ahogyan az angyalbőrbe bújás lehetőségéért küzd. Rossz látása miatt nem veszik fel az osztrák-magyar hadseregbe. Annyi baj legyen, gondolja, s Párizsba utazik. Ha nem akar a sógorok hada, majd felvesz a francia idegenlégió. A rögeszmés ifjút innen is visszafordítják, s hasonlóan ajtót mutatnak neki Londonban is, ahol az indiai gyarmatok zsoldosai közé kéri felvételét. Látható, hogy mindegy neki a sereg nemzetisége, az

adott háború célja - ami fontos, az a kitűzött cél elérése.

1864 nyarán a heves vérű Pulitzer Bostonban a hajóról a tengerbe veti magát - no nem önmészítés céljából. A partra úszik, hogy ezen a szokatlan, bár kétségkívül praktikus elmére valló módon takarítsa meg a vámpénzt. Jogos lépés, mert a sok költséges utazás után már egy vasa sincs.

S ha a régi nem jó, jöjjön az Újvilág! Miután Mexikóban sem veszik fel Miksa császár seregébe, a kalandvágyó ifjú New Yorkban az Amerikai Egyesült Államok földjére lép.

20 centtel a zsebében...

Pár napos éhezés után a City Hall-ban, ahol egy padon éjszakázni szokott, egy regrutáló ügynök felveszi Pulitzer Józsefet a Lincoln -lovasezredbe! A vasakarát, mellyel később Joe Pulitzer dollármilliókat „csinált” magának, meghozta gyümölcsét! Az pedig végképp nem Pulitzer számlájára írható, hogy kerges lelkű kapitánya az első katonai szemlén így kiált fel: „Vigyétek innen ezt az embert! Vigyétek, mert elcsúfítja a csapat arcvonalát!”

Igy lett a lelkes katonából kutya mosó tisztiszolga. Kerekén egy évig hordta a mundért.

Pulitzer ezután mind az egy ruhájában megjelenik a New York-i French Szállóban, hogy a hallban megpihenjék. Úgy dobják ki a rongyos obsitost, hogy a lába sem éri a földet.

23 év múlva 3 millió 200 ezer korona készpénzt szanzsén a pultra csapva megveszi az egész kócerájt... Slusszpoénként aztán leromboltatja, és aranyozott kupolájú sajtópalotát emeltet a helyén. De addig!

Volt fűtő, öszvérhajcsár, napszámos, rakodómunkás, lovász, pincér.

A nagy kolerajárvány idején hullákat éget.

Egy napon aztán egy St. Louis-i német kisvendéglőben Pulitzer leül sakkozni Schurz Károllyal, a WESTLICHE POST főszerkesztőjével. Egy hét múlva a lap riportere, egy hónap múltán a politikai rovat vezetője, később az újság társtulajdonosa. Leteszi az ügyvédi vizsgát, Missouri állam demokrata képviselőjeként harcol a politikai korrupció ellen. Olyannyira, hogy önvédelemből szitává lő egy korrupt politikust. Felmentik. Nem az az ember már, akit csak úgy el lehet ítélni...

Megnősül, lapokat ad és vesz, amihez nyúl, pénzzé válik. 1883-ban megveszi a 150.000 dolláros adósságú New York World-öt. Egy év múlva a lap százezer példányban, adósságmentesen jelenik meg. Most már szó szerint Pulitzer Józsefé a Világ!

A villámsikerért azonban nagy árat kért tőle a sors. Szemidegsorvadászt kap és megvakul, a gyógyulás minden reménye nélkül. Tekintélye, hatalma azonban haláláig mit sem csökkent. 1911 október 29-én a dél-karolinai Charleston-ban érte utol a halál. Utolsó napjaiban XII. Lajos francia király emlékiratait olvastatja fel magának. A végrendelet már készben van, a sajtócézár megalapítja az amerikai irodalmi, drámai, zeneművészeti díjat, amelyet 1917 óta minden évben a legjobb alkotások készítői kapnak meg PULITZER-DÍJ néven.

„Ha Pulitzer teljes erővel a pénzügyeknek szentelné magát - nyilatkozta egyszer egy lord - ő lehetne a földkerekség leggazdagabb embere.”

S ezt kétségkívül elhithetjük neki, mert az illető főnemest úgy hívták: Rotschild...

Herczeg Zsolt

A NAGY ÜLDÖZÉS

AVAGY A SEMLEGES NAP

MANGO FRITZ GRAPHIK

AJÁNLÓLEVÉL

A bölcsész május táján a házi dolgozatok, ZH-k és elővizsgák között megmaradt csekély szabadidejében szinte már a betűktől is undorodik. Felletőbb hálátlan feladat ilyenkor egy, címében a „tudomány” szót viselő rovatot megjelentetni. Ezzel a ténnyel számolva most mégis megkísérlem rávenni az elfoglalt olvasót, hogy - legalább lazítás gyanánt - olvassa el ezt a tíz oldalt.

A rovat a Nyelvöltögetővel indul, mely a tervek szerint a jövőben állandó alrovatként működik majd. Magunkénak érezzük azt az álláspontot, hogy bár a nyelv állandóan változó rendszer, és nem lehet a nyelvi jelenségek mellé „órséget” állítani, mégis szükség van arra, hogy a külön-

féle okokból káros nyelvi jelenségekre felhívják a figyelmet.

A közölt házi dolgozat témája a régészet és néprajz után ezúttal a művészettörténet. A szerző egy, az ősi formákat modern eszközökkel felidéző, s Magyarországon kevésbé ismert szobrász, Alberto Giacometti halálának 30. évfordulójáról emlékezik meg.

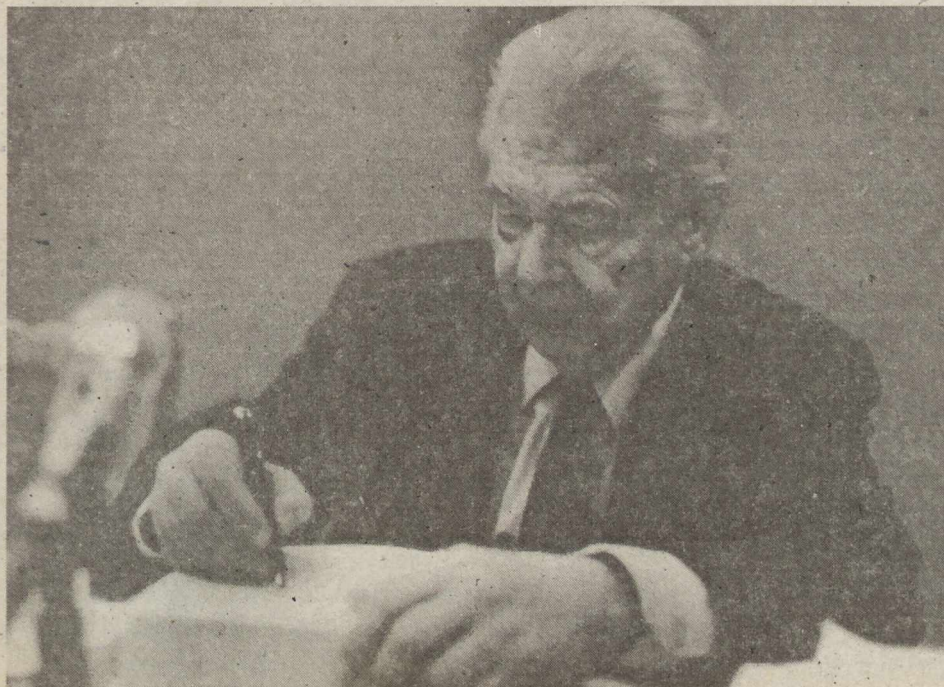
Az ezt követő írás nem szemináriumi vagy diák-köri munkaként készült, és mind stílusát, mind szemléletmódját tekintve eltér egy átlagos műelemzéstől. Egy klasszikus irodalmi témának, Dosztojevszkij: Félkegyelmű című regényének egyéni, esszéisztikus megközelítését adja. Az epilepsziát, a „félkegyelműség” állapotát nem betegségként, inkább sajátos léthelyzet-

ként és világhoz való viszonyként értelmezi.

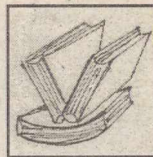
Interjúkat is olvashatunk, melyek beszámolnak egy új egyetemi képzési irány beindításáról és egy másik hiányáról. Az utóbbi információkhoz csak annyit fűznék hozzá, hogy mindkét anyag munkatársaink révén jutott el a laphoz, ugyanis a tanszékek kérésünk ellenére sem tájékoztatnak bennünket az aktuális eseményekről.

A rovatot - pihentettképpen, egyúttal a bölcsészdolgozatok görbe tükrét nyújtva - egy sajátos stílusú verselemzés zárja le, hiányt pótolva a tárgyalt verset ezidáig elhanyagoló Petőfi-szakirodalomban.

Csösz László
rovatvezető

Gyimesi Sándor közelmúltban elhunyt történészprofesszor emlékére április 18-án tudományos konferenciát rendezett a JATE és az MTA Szegedi Bizottsága. A konferencia témája - „A modern politikai gondolkodás kezdetei” - beilleszkedik egy háromrészes konferenciasorozatba, amely napjainkig kísérli majd meg felvázolni a demokratikus gondolat fejlődését régióinkban. Képünkön a konferenciát megnyitó Kosáry Domonkos professzor úr, az MTA elnöke szignálja legújabb esszéjét a JATE Történeti Könyvtára számára.

Nyelvöltögető

Miért „ijesztgetjük” egymást túlzásokkal?

A mindennapi beszéd egyik legfeltűnőbb divatjelensége a túlzó megnyilatkozás. Szívesen élnek vele a diákok csakúgy, mint az előadók, műsorvezetők; azaz szinte minden nyelvhasználati szinten „otthonos” fogás. Főként nyomatékosításra és a figyelem fölkeltesére szolgál, de mindez esupán a felszín. A mögöttes, talán nem is tudatos készletet a középpontbakerülés vágya, a nagyság, fontosság látszatának ébresztése a hallgató-ságban.

A benyomáskeltés ösztöne fonák nyelvi szerkezetek létrejöttét eredményezi. Egyesek a hagyományos, egyszerű jelzőket, határozókat (pl. nagy, nagyon, igen, rendkívül) nem érzik kellően kifejezőnek, s végtelen hatású szavakkal cserélik föl őket, ekként igyekezvén pótolni a képzelte fokozati hiányosságokat. Kívételés előtt akarnak sugározni, ám a lendület könnyen visszaüthet, ha a meggyőzés jelentészavarral jár.

A túlzó nyelvi formák különféle stílusrétegekből kerültek a köznyelvbe. Az „oltári”, „állati” szavak például vélhetően diáknyelvi eredetűek, míg a sokkal taszítóbb „átkozott/ul”, „atomi/an/”, „baromi/an/” az argóból származik. (Ezeknél durvább változatok felidézésében ki-ki támaszkodjék saját tapasztalataira.) Továbbá a közös jelentésmag alapján elkülöníthető egy másik - az eddigieknél némiképp „szelídebb” - csoport, amelynek tagjai az igényes társalgásban a beszélő ijedtségét, megdöbbenését, esetleg megbotránkozását vannak hivatva érzékeltetni. Igen elterjedt szokás azonban ezek teljesen ellentétes értelemben való használata, amint az a következő élőnyelvi példák szemléltetik:

- Borzasztóan tetszett neki az előadás.
- Iszonyatosan jól éreztem magam.
- Az olaszok rettenetesen szeretik a tesztaféléket.
- Rém rendes szüleid vannak.

Hosszasan lehetne még sorolni hasonló mondatokat akár ismerőseinktől, akár a rádióból, televízióból, pedig nyilvánvaló bennük a jelentéstartalok összeütközése. A megszólaló erres tekintettel, ugyanis az ejtés pillanatában nem érzékeli az ellentmondást. A kiemelt határozók a „nagyon” szó szinonímájává alakulnak át, és a hallgatónak érzelmileg azonosulnia kell az efféle furesza állításokkal. Így akarva-akaratlanul hozzájárul azok „sikeréhez”, igazolja életképességüket.

(Gondoljuk meg, bizonyos helyzetekben igen meglepő lenne, ha egy „nekem borzalmasan tetszett” kijelentésre valaki ilyesmit válaszolna: „szerintem meg egyáltalán nem volt jó”. Ez az őszinteség csak közeli viszonyban természetes. Inkább azt szokták mondani: „szerintem nem igazán volt jó”, vagyis divatos szépítő formulával fejezi ki, hogy nem értenek egyet az illetővel. Tudniillik, valójában ez nem azt jelenti, hogy „nem teljesen”, hanem éppen azt, hogy „teljesen nem”. Csak hát ezt nehezebb kimondani, így szinte megváltásként jön az előre gyártott elem: „nem igazán”. Még váratlanabb lenne a megjegyzésre ezt felelni: „bocsáss/om/ meg, miért használ/sz/ ilyen szokatlan szókapcsolatot: borzalmasan tetszett?” A társalgás logikája szerint ez már egyenesen kihívásnak, a nyílt ellenszenv megnyilvánulásának minősülne.)

Az „ijesztő” szavak köréből mostanság az „eszméletlen” korlátlan népszerűségének lehetünk fültanúi:

–Képzeld, a múltkor is elment mellettünk az utcán, és még csak nem is köszönt.

–Hát ez eszméletlen!

S itt bizony találgathatjuk, mi e kifejezés értelme. Mindenestre kétlem, hogy az eset során bárki is eszméletét veszítette volna...

–Nati-

Külföldi egyetemeken megszo-
kott, nálunk újdonság: színházi
ismereteket nyújtó képzés indul
a bölcsészkaron. Részletes felvi-
lágosítást az Összehasonlító Iro-
dalomtudomány Tanszék docen-
sétől, dr. Kürtösi Katalintól kap-
tam, aki a legtöbbet tette ennek
a beindításáért.

Három éve hirdetnek meg drámatörténeti és drámaelméleti órákat általánosan művelő tantárgyként az Összehasonlító Irodalomtudomány Tanszék keretein belül. Mindezek - remélhetőleg már a jövő tanévtől - magasabb szinten: speciális képzés

Bölcsészből szín-ész

formájában is felvehetőek lesznek. A hat féléves kurzus hetenként 3X2 órát foglal magában, és az alapismereti anyag elsajátítása után lehetőség van specializálódásra elméleti vagy gyakorlati irányban. A képzés pontos megnevezése még nem dőlt el, a legesélyesebbnek a „Színházi stúdió-umok” tűnik. Az oktatók egy része a bölcsészkar tanáraiból kerül ki (pl. dr. Bódis Klára az Angol, dr. Tar Ibolya a Klasszika - Filológia és dr. Szajbély Mihály a Klasszikus Magyar Irodalom Tanszékéről), de neves színházi szakembereket is meghívunk, pl.

Nicolényi Istvánt, a Szegedi Nemzeti Színház igazgatóját, valamint Csetneki Gábor és Malgot István rendezőket.

E kiegészítő diploma felhasználhatóságáról szólva dr. Kürtösi Katalin többféle lehetőséget említett meg. A képzést elvégzett hallgatók jártasságot szereznek a színházi előadáshoz való közeledésben, amit publicisztikai tevékenységük során tudnak kamatoztatni - például színikritikáikban újságíróként. Megismerkednek a színháznak, mint intézménynek belső felépítésével, s ez különböző színházzser-

vezési feladatok ellátására teszi alkalmassá őket. Pedagógus pályán elhelyezkedve kellő kompetenciával vállalhatják el iskolai színjátszó körök alapítását, vezetését. S nem utolsósorban nagyon fontos lenne ez a határon túli magyar fiataloknak is, akik ennek a tudásanyagnak az elsajátítása után szakismeretekkel bővülve tudnának tenni valamit hazájukban a magyar színjátszás ügyéért.

A képzés beindításával párhuzamosan logikusnak látszik egy színjátszó kör létrehozása. Eleinte persze nem egész estés előadásokkal lépnének a nyilvánosság elé, csak kisebb jelenetfüzerekkel, performance-okkal, de ezzel is tükröznék a kurzus keretein folyó oktatás minőségét, és tán kedvet keltenének néhány egyetemistában a színház, a színjátszás iránt.

Amit még nem árt tudni: a je-

lentkezéshez szükséges legalább egy középfokú nyelvvizsga. Az órák egy részét, ugyanis meghívott külföldi előadók tartják majd, ráadásul a diploma megszerzésének egyik feltétele a nemzetközi szakirodalomban való jártasság. Épp ezért a tánszék minden olyan nyelvvizsgát elfogad, amelyen létezik primer vagy szekundér drámairodalom.

-Sz-

Egy elhanyagolt tantárgy felkarolásra vár

Népszava, 1996. április 17.: „A Nemzeti Alaptantervben Mozgóképkultúra és Médiaismeret néven új tantárgy szerepel... A Mozgóképmélet szak megalapításának első lépéseit megtették az ELTE BTK-n”. A cikk még azt is tárgyalja, hogy hasonló szakok indítását a vidéki egyetemeken is tervezik. Szuromi Pál művészettörténészt egy ilyen kísérlet helyi lehetőségeiről kérdeztük.

-Hallott-e ön ezekről a tervekéről?

-Igen, természetesen. Egyébként ez egy visszatérő jelenség a magyar pedagógiában, hiszen tíz-tizenöt évvel ezelőtt a közép- és felsőfokú oktatásban a filmesztétika keretein belül a vizuális nyelvet tanították, ez azonban az utóbbi időkben visszafejlődött.

-Hogyan látja a vizuális oktatás jelenlegi állapotát az egyetemeken?

-Ez azért nagy kérdés, mivel korunk domináns nyelve a vizuális, hiszen információink több mint 70%-át ilyen úton kapjuk. Ezt figyelembe véve azt tudom mondani, hogy ha van gyalázatosan elhanyagolt, félreértett, degradált terület a tantárgyak között, akkor ez az.

-Lát valami lehetőséget ennek a helyzetnek a javítására? Hisz mint a cikkből is kiderül, 1998-ra már vizuális szakon végzett tanároknak kellene a fotó- és filmesztétikát, továbbá a videózást oktatniuk a középiskolákban.

-Erre csak azt tudom mondani, hogy nagyon örülnék, ha ez valóban egy életrevaló, eleven kezdeményezés lenne, ennek azonban számos akadálya és nehézsége van. Először is tudomásul kell venni, hogy az egyszerű, „prózai” környezet vizuálisan nevel. Minden ott kezdődik, hogy az a hely, ahol élünk, vagyunk, dolgozunk, valahogy kinéz. Itt pedig látod, hogy mi van. Továbbá a nyugati országok többségében úgynevezett ismerettömbökben oktatják a diákokat, amelyekben a vizualitás egy önálló kategória. Nálunk pedig a rajztanítás a tantervekben úgy szerepel, mint készségi tárgy, vagyis a vizualitást a rajzolásal azonosítjuk, holott ez csak egy eszköz. Ebből kiderül, hogy még a tantárgy pszichológiai-elvi jelentősége sincs tisztázva. Ta-

lán nem teljesen mellékvágány az, ha elmondom, hogy Glatz Ferenc kulturális minisztersége alatt én is belekerültem egy csoportba, amelynek az lett volna a feladata, hogy elvi, módszertani síkon meghatározzuk, hogy az oktatásban milyen szerepe van a vizualitásnak. Ha most praktikus szinten megindul egy képzés, az jó dolog. De hogyha ennek módszertani alapjait és viszonyát a pedagógiához nem tisztázzuk, ez is olyan felemás lesz, mint annyi más a pedagógiában.

-Gondolja, hogy ez a rendszer magától fog beindulni, vagy valakiknek ezt az ügyet fel kell karolniuk?

-Jogos kérdés. Ha nem is ilyen élesen fogalmazva, hogy valakik ellen, de szükség lesz fellépésre. Mert bár senki sem fogja gátolni, hogy ez a dolog létrejöhessen, ám segíteni sem. Amíg az iskolákban mind a diákoknak, mind a tanároknak ilyen alacsony a vizuális felkészültsége, addig úgy tekintenek az ilyesféle programokra, hogy: „Jó, hát egye fene, legyen ilyen is”. Tehát nem úgy, mint alapvető dologra. Pedig Comenius már a XVII. században oly egyszerűen, de pontosan megfogalmazta: „Semmi sincs az értelemben, ami ne lett volna az érzékekben.” Beszélhetünk értelemről, gondolatról, intelligenciáról, ám mindennek a gyökerei a mi területünkön rejtőznek.

Pölcz Róbert

Az utolsó etruszk

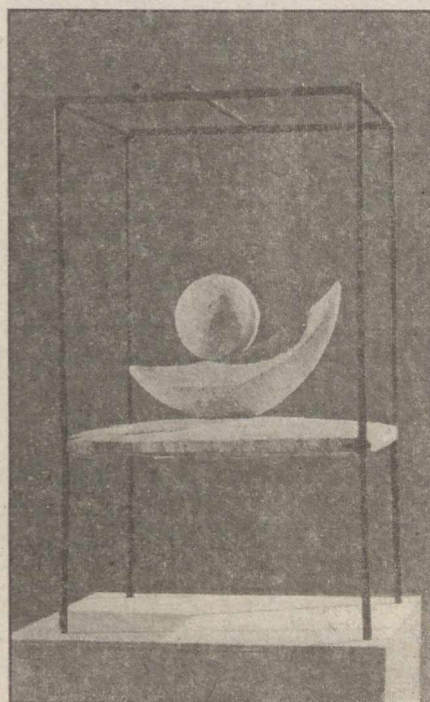
(Alberto Giacometti halálának 30-dik évfordulójára)

A mind Magyarországon, mind Olaszországban kevésbé ismert szobrász, festő Alberto Giacometti (1901-1966) a svájci Stampában született, gyakran járt Olaszországban, és élete nagy részét Franciaországban, Párizsban töltötte. Ez az életmű nem kötődik országhoz, kultúrához: túllép ezeken a korlátokon. Egyszerű, de általános érvényű gondolatokat, a XX. század egyetemes emberi érzéseit vetíti képekbe vagy zárja szobrokba. Életműve nemcsak térben, de időben is hatalmas távolságokat ölel fel: a primitív és korai művészetek (elsősorban az etruszk) nyomai végigkísérik az először kubista, később szürrealista szobrok fejlődését, majd a teljesen elvékonyított, olyannyira Giacometti-re jellemző szobrocskákban lelik meg végleg önálló képüket.

Alberto Giacometti édesapja, *Giovanni Giacometti* (1868-1933) posztimpreszionista festő volt, aki rendszeresen részt vett nemzetközi kiállításokon, mint például 1920-ban, amikor a svájci küldöttség tagjaként meghívják a Velencei Biennáléra. Magával vitte Alberto fiát is, aki innen nem tért haza, hanem két éves, önálló felfedező körútra indult Itáliában: Velencében Tintoretto képeit csodálta, Padovában Giotto freskóiért lelkesedett, Assisiben pedig Cimabue ragadta meg. Végül egy kilencnapos római tartózkodást követően 1922-ben úja Párizsba vezetett, ahol

1925-ig Bourdelle tanítványaként az Akadémián tanult.

Már az első években az irodalmi kávéházak mindennapos

Felfüggesztett golyó (A nyomok órája) (1930)

vendége volt: a Coupole-é, a Dme-é, és a párizsi levegő nyomban lehetővé tette számára, hogy megismerje a legújabb művészeti áramlatokat, például a **kubizmust**, amely irányzat hatására korai műveinek realizmusát feladja, és 1925-26 körül megalkotja első kubista műveit. A kubizmus égisze alatt olyan szobrokat készít, amelyeken az *afrikai és etruszk művészetek* hatása erőteljesen átsugárzik, és ezeket a motívumokat későbbi munkáiból sem törli ki teljesen. Ennek köszönhető, hogy egy barátja (Jean Osouf) Giacometti emlékére írt nekrológiájában „*az utolsó etruszk*”-nak nevezi őt. Valóban, nemcsak korai,

kubista műveiben, hanem későbbi, immár sajátos kifejezőmódjában alkotott műveiben is szembevető hasonlóság látható az oly jellegzetesen vékony etruszk szobrokkal.

1930 tavaszán megszervezik a Miró-Arp-Giacometti kiállítást, amelyen többek között a **Felfüggesztett golyó (A nyomok órája)** (1930) című mű is részt vesz. Ez a mű olyannyira nem hagyja hidegen a szürrealistákat, hogy maga Breton megvásárolja, és Giacomettit **szürrealista csoportjához** való csatlakozásra buzdítja. Ő részt is vesz gyűléseiken, kiállításainkon, bár célja valójában igen messze áll a szürrealistákétól: ő nem a belső világ kivetítésére törekszik, hanem a valóságot akarja ábrázolni, azt a valóságot, amelyet a látásával, a szemével fog fel az ember.

A *valóság* ilyen módon való ábrázolásának szerves részét képezi a *tér*, a *struktúra* és a *mozgás* megragadásának problematikája. Ez a vívódás ösztönzi arra, hogy mozgó alkotásokat, „mobilokat” készítsen, amelyek egy része valóságban is, mechanikusan képes mozgásra, míg némelyik csak sugallja a mozgás érzékletét. Ilyen „mobil” a *Felfüggesztett golyó (A nyomok órája)* (1930) című is, amely két geometriai formából tevődik össze: egy gömbből, amelyből hiányzik egy szelet és egy látszólag belőle kivágott, de megnövelt gömbeikkből. Ugyanaz az anyag szülte őket, ugyanabban

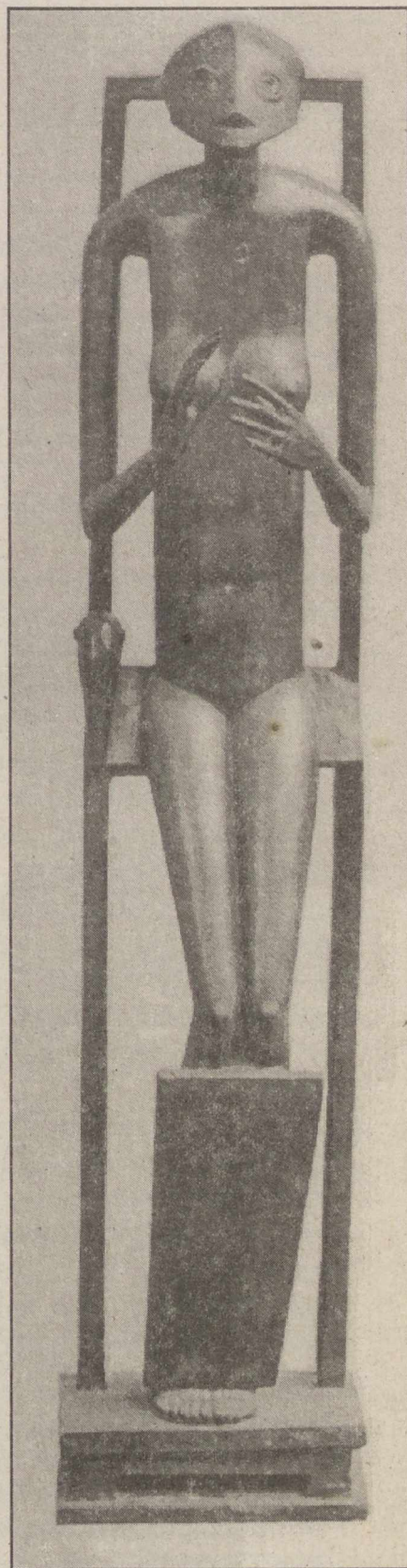
a fizikai valóságban vannak elhelyezve, mégsem értelmezhetőek egységben, mégsem képes a gömbcikk kiegészíteni a gömböt. Az ok pedig a különböző nagyság, ami lehetetlenné teszi azt, hogy egy és ugyanazon valóságban létezzenek.

Giacometti szobrai ezidőtájt vékonyabbak, „védtelenebbek” lesznek és, hogy behatárolja a teret, gyakran *ketreche* helyezi őket, mintegy megalkotva az őket körülölelő világot, ugyanakkor védettebbé is téve őket. 1934-ben készítette a **Láthatatlan tárgy** (Az úrt ölelő kezek) című szobrot, amely több szemponttól is fontos állomás Giacometti életművében, mivel sok később világosabban körvonalazódó motívumot előre vetít. Egyrészt itt jelenik meg talán először az a *talapzat*, amely még nem is kimondottan talapzat, de már betölti későbbi funkcióját: leláncolja, mozgásképtelenné teszi a figurát. Másrészt; ha nem is *ketreccel*, Giacometti mégiscsak *vázát ad a térnek*, részben a székszerű támasztékkal, részben pedig magával a szoborral, amely körülölelve a „semmit”, az „úrt”, önmaga határolja le a teret. Éppen, mintha ellentettje, kifordítottja lenne a későbbi, háttérként vékony szobrocskáknak, amelyeket szinte felemészt az őket körülvevő úr, a végtelen, a semmi. Giuseppe Marchiori idézi nekrológiájában Giacometti szavait: „*A tér meghasad azért, hogy létrehozza a tárgyat, a teret pedig maga a tárgy határozza meg.*”²

1934 decemberében végleg szakít Breton szürrealista csoportjával és 1938 után már

szürrealista kiállításokon sem vesz részt. Tovább hajszolja a valóság, a **látás valóságának megjelenítését**, amely állandó problémát okoz számára: minél inkább kutatja, annál messzebb kerül tőle, minél inkább azt akarja, hogy a tárgy valóságos legyen, annál inkább eltűnik a szobor a kezei alól. Egészen a kezdetektől húzódo jelenség életében saját *szobrainak elpusztítása*, ami olykor rombolásként megy végbe, olykor pedig öntudatlanul, a valóságos kép elérésére való törekvés közben. 1948-ban Pierre Matisse-hoz szóló levelében így ír: „*Elképedve vettem észre, hogy a szobrok egyre kisebbek lettek; csak akkor hasonlítottak valamennyire elképzelésemhez, ha kicsik voltak, és így sem feleltek meg igazán, én pedig fáradhatatlanul újra és újra előlről kezdtem, hogy néhány hónap múlva ismét ugyanazon a ponton találjam magam.*”³ A szobrok gyakran oly mértékben lecsökkentek, hogy nem maradt belőlük más, mint por a műterem padlóján. Ezt a kétségbeesett keresést folytatja 1942 után is, mikor a háború miatt haza kell utaznia Svájcba; egészen 1945-ig egy genfi hotelszobában él és alkot. Barátja, Albert Skira emlékszik vissza arra a napra, mikor a Párizsba visszatérni készülő Giacomettitől a szobrok elszállítására felől érdeklődött, és elképedve hallotta, hogy egy nagyobb gyufásdobozban viszi magával őket⁴.

Párizsban azután a szobrok növekedni kezdenek, és mozgásnak indulnak. Ez a növekedés csak függőleges irányú,

Láthatatlan tárgy (Az úrt ölelő kezek) (1934)

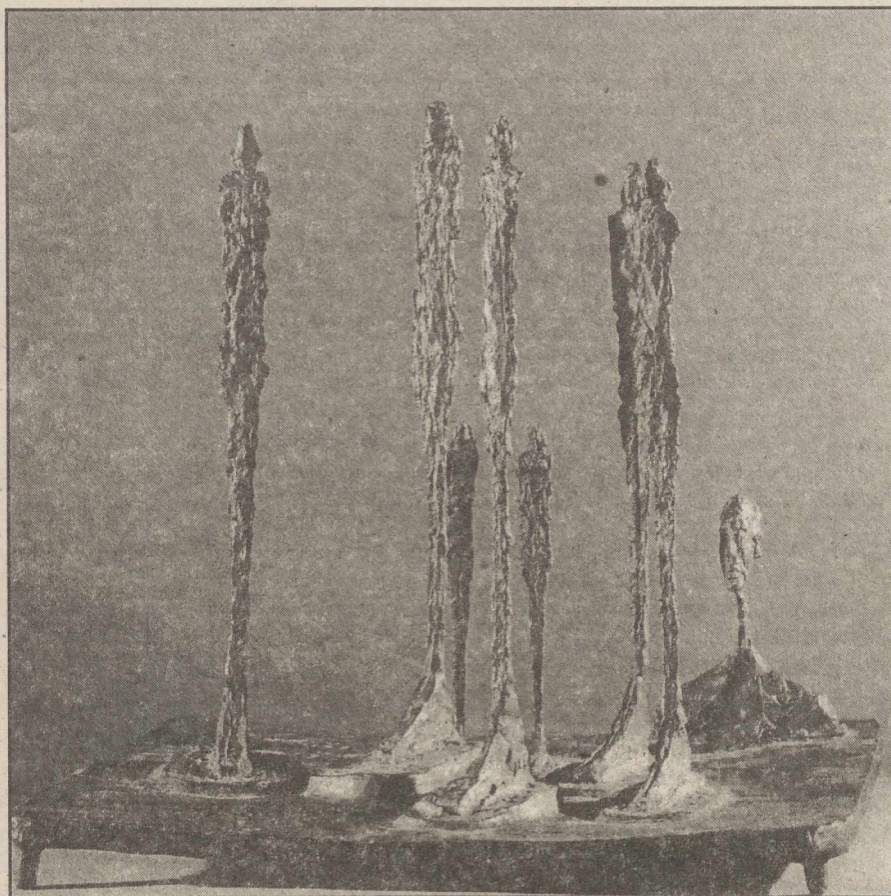
¹ Osouf, 1966, p.23.

² Marchiori, 1966, p.13.

³ Giacometti, 1995, p. 90.

⁴ Skira, 1966, p.1.

⁵ Shenker, 1988, p.114.

Erdő (1950)

ezért megnyúlt, vékony figurákat eredményez, amelyek néha csak állnak (főképpen a női figurák), máskor gyalognak. Úgy tűnik, mintha egyre távolabb kerülnének a művésztől, és el akarnának tűnni az érzékelés horizontján, szét akarnának foszlani a végtelenben: „Úgy látom szobraimat, mintha határkövek lennének egy távolodó úton. *Elkezdtem, de nem tudom, mi lesz a vég.*”⁵ idézi Giacometti szavait Israel Shenker egy cikkében. Ezek a szobrok kevés kivétellel emberi alakok, csupaszok és rendkívül magányosak, még akkor is, amikor egy kompozícióba zárja őket alkotójuk, mint például az 1950-ben készült **Erdő** című alkotás esetében, amely nem más, mint emberek erdeje, ahol az emberek mozgásképtelen, különálló fák, hiszen

mindegyikőjük rendelkezik saját talappal, ami elválasztja a többiektől és lehetetlenné teszi a kommunikációt, ugyanakkor viszont összeköti őket a közös, nagy talapzat. Nemcsak a béklyóként megkötő lábnehezék-talapzat akadályozza meg az érintkezést, hanem az is, ami a *Felfüggesztett golyó* esetében is az ok volt: ezek az emberek külön-külön valóságot képviselnek, hiszen némelyek teljesen más nagyságúak, sőt még egy fej is került az „erdőbe”. A valóság összebékíthetetlen elemei ők, akik a végzet folytán azonos fizikai világba kényszerültek, de egymás számára csak idegenek maradhatnak, nem képesek összeegyeztetni életüket, el kell menniük egymás mellett.

Létbizonytalanság és dinamizmus érzékelhető Giaco-

metti szobrain törékeny soványságuk és *felszínük érdeksége* miatt. Mintha folytonosan formálódó, változó állapotban, szinte életben lennének, mintha még frissek lennének rajtuk Giacometti ujjlenyomatai, és még most is alakítaná őket. Ezt a bizonytalanságot, védtelenséget leginkább az **Eleső férfi** (1950) című szobor fejezi ki, amelyben a felszíni bizonytalanság, a törékeny alak mellett a kontrollálhatatlan mozgás, a megakadályozhatatlan bukás erősíti az *emberi védtelenség* tudatát. A férfi karjai és feje még próbálják a felborult egyensúlyt visszaállítani, de a lábak már-már elszakadnak az olyannyira masszív és stabil béklyótól: mekkora lendület, mekkora taszító hatás és bizonytalanságba döntő erő kellett ehhez! „*Elkezdtem, de nem tudom mi lesz a vég.*” - idézhetjük fel újra Giacometti szavait; nem tudjuk, nem tudhatjuk, mi lesz a vége ennek a *küzdelemnek*, amit a szobrok vívnak a végleges eltűnés, porbahullás ellen; amit Giacometti vív az anyag ellen a látott valóság ábrázolásáért; amit az emberek vívnak az életért a halál ellen...

A szobrok egy része az ötvenes évek vége felé „meghízik”, életerősebb lesz, sőt fel is öltözteti őket Giacometti, ám a felszínükön továbbra is magukon viselik e küzdelem jelét, a félelmet, a bizonytalanságot. Giacometti ekkor már az egész világon nagy sikernek örvend, rengeteg kiállítást szerveznek neki New Yorkban, Párizsban, Németországban, Svájcban, 1964-ben pedig megkapja a **XXXI. Velencei Biennálé**

nagydíját. 1963-ban megműtik, valószínűleg rákos; két évvel később hazatér szülőfalujába, Stampába és 1966. január 11-én az örök halhatatlanságba lép. Néhány nappal később Stampában kísérik utolsó útjára.

A világ különböző tájain rendeznek azóta is tiszteletére számos kiállítást, legutóbb például 1995 tavaszán, Milánóban. A párizsi Pompidou központban található állandó kiállításon pedig bármikor megtekinthetők szobrai, a szobrok, amelyekben gondolatai, örök és megoldhatatlan problémái tovább élnek, és immár harminc éve őrzik híven emlékét.

Jassó Judit

Felhasznált irodalom:

Alexandrian, Sarane: Surrealist Art, London, Thames and Hudson, 1993

Bozóky Mária: Giacometti, Budapest, Corvina, 1972

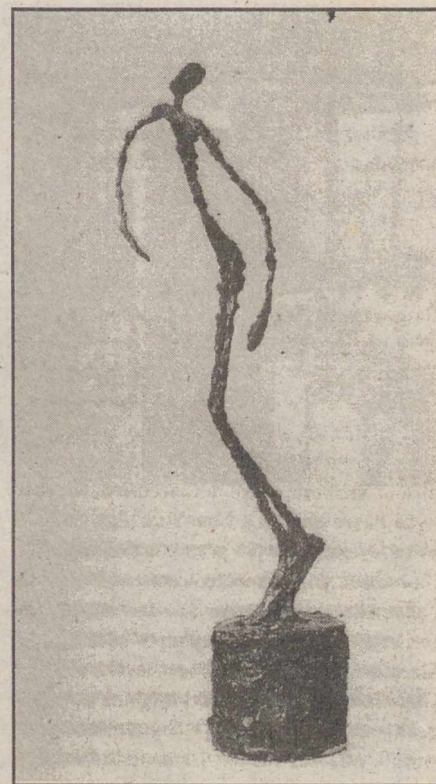
Giacometti, Alberto: Sculture, dipinti, disegni, Milano, Artificio Ed., 1995

Marchiori, Giuseppe: De Venise, in: Les Lettres Françaises, 1115. sz. (1966), p.13.

Osouf, Jean: Alberto Giacometti, in: Les Lettres Françaises, 1115. sz. (1966), p.23.

Shenker, Israel: A driven artist's lifetime of jousting with the void, in: Smithsonian, 1988. szept. (6. sz.), p.114-120.

Skira, Albert: Giacometti à Labyrinthe, in: Les Lettres Françaises, 1115. sz. (1966), p.11.

Eleső férfi (1950)

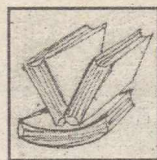
A félkegyelmű önkívülete

Ez az írás az epilepsiának, mint betegségnek jelenlétét veszi szemügyre Dosztojevszkij: Félkegyelmű című regényében. Nem magának Miskin hercegnek a tényleges betegségét vizsgálja, hanem az egész regényt átítató, mélyben megtalálható kapcsolódási pontokat az epilepsiás roham és Miskin herceg sorsa közt. Az alábbiakban leírtak nem egy lehetséges értelmezést adnak Dosztojevszkij művéről, hanem egy feltételezés végiggondolásából erednek. Mégpedig abból, hogy maga az epilepszia nem igazán sorolható a betegségek közé, mert ennek révén olyan sajátos szellemi játéktérre válik az emberi lélek, ami nem írható le gondolkodásunk hagyományos kategóriáival.

I.

A „félkegyelműség” felment minket az alól, hogy tárgyilagosan fogjuk fel a külvilágból érkező jeleket és a görcsös önvizsgálat kapui is beomlanak. Téveszme az, hogy a félkegyelműség tág teret enged a lélekből kiemelkedő jéghegyek sodródásának és összeroppanásának, aminek eredményeképpen a tudatalatti fokozott terhelésre megszűnik, a szörnyű súly felkerül az én világába és onnan egyenest a napvilágra kúszik. Ha a folyamat minden egyes rezdülését vizsgálva, az egy igaz okot keresve ezt mégis alá tudjuk támasztani, az csak azt látszik igazolni, hogy képtelenek vagyunk kilépni a belőlünk kisarjadt lényünkéből és a minket körülburjánzó rajtunk túliból. Az értelemre ráakódnak önértelmező és mások által szabályozott reflexek. Ezeknek megvan a kiindulópontja, az

emelkedője, a csúcsa, a lejtője és a végpontja. Nyomon lehet követni a folyamatot, meg lehet találni az eredőt. Itt lapul a lényeg. Az örült és a normális ebből a szemszögből ugyanazon az egyenesen helyezkedik el, csak az egyik a nullától nézve a pozitív, míg a másik a negatív oldalon. Tehát egymás abszolút értékei. A „normális” is megkülönbözteti a kintit és a bentit, csak ő meg tudja találni az egyensúlyt, ami ingatagabb, mint az örült egyensúlyvesztése. Az örülnél ugyanúgy megvan ez a differenciálás, de ő lázasan fürkészi kintre eső vetületét és önmagában önkényesen olyan transzformációkat hoz létre róla, amely felrúg minden törvényszerűséget és szabályt, mindazt, amit a józan ész parancsol. Hisz ő lát, mint még nem látott soha. Érzékenysége, befogadóképessége határt nem ismerő, de beteges, mert erőtlensége, hogy kívülről is felismerje magát. Meggyőződése belső fényességet szór barátaira, de rá kintről sűrű, iszapos sötétség ereszkedik, amit nem vesz, nem vehet már észre. Meggyőződése a legkiválóbb kötéláncoséval vetekszik. Meggyőződése mégsem meggyőződés, hanem örökmozgó, mely folyton szeretné leképezni a legváratlanabb pontokból önmagát, hogy újból és újból bizonyosságot kapjon. Rabja valaminek. És ez a valami, akármilyen is az, nem ereszti, csak préseli egyre jobban, egyre vadabban. Míg nem végleg össze nem gyúri, mint egy papírlapot és a sarokba vágja. Ekkor már csak bámul üres tekintettel maga elé. De hol van ez a belső megvilágosodástól és az önkívülettől, ami odarepíthetné? Azt beszéljük, önkívületbe az az ember eshet, akinek az elmé-

je megbomlott, vagy pedig valamely külső szer hatására ideiglenesen elvesztette uralmát saját teste és cselekedetei felett. Ezért sorolják a félkegyelműeket az önkívületesek közé. Pedig ők csak túlérzékenyek. Míg a normálisak érzéketlenek abban az értelemben, hogy rendelkeznek azokkal a szilárd biztosítógyűrűkkel, amelyek közül ha egy is szétmállik, a többiek még megtartják és nem hagyják földre huppanni. Az önkívületben nincs hozzárendelés (és hozzárendelő), illetve kapcsolás (és kapcsolódás). Megszűnik ezeknek a létjogosultsága. Az örült esetében is ez megy végbe, csak sokkal irracionálisabban és görcsösebben. Aki önkívületben van, már nem akar beilleszkedni és beilleszteni. Igazi akarata sincs. De ez nem a nirvána állapota. Az önkívület nem megsemmisülés, hanem életrekelés, ahol megérint a nyugalom (ami nem belső, hisz az önkívületben levő számára nincs se bent, se kint, se önmárcángoló lélek alámerülése, se bölcs szemlélődés, hanem végeláthatatlan nyugalom, amely nem készlet cselekvésre és ahonnan nem vezetnek utak). Mégis hasonlít a buddhista tanhoz, csak az a különbség, hogy oda tudatunktól vezérelve érkezünk állapotról állapotra, főkről főkra, míg az önkívületbe épp a dimenziókat átlépve zuhanunk be. Nem gondolunk rá, épp ezért nem is készülhetünk fel rá. Az önkívület mások által nem befolyásolt és önmagunk alól is felszabadult állapot. Mint szabadeséskor a testeket, bármi elragadhat minket és bármit elragadhatunk. Lényege mégis az, hogy a végső nyugalom, a megbizonyosodás járja át szélteben-hosszában szellemünket, minden más kizorol onnan és egy cseppnyi betöltetlen hely sem marad. Egy fikarcnyi kétely sem maszatolja szét tisztaságát és fényességét. A csoda megfoghatóvá, az érzékfeletti pedig érzékelhetővé válik, anélkül, hogy tudatosulna az, ami abban a percben nyilvánvalónak tűnik szemünkben. Mint az özönvíz, mindent elborít, nincs idő a menekülésre és a menekítésre. Ha egyszer alámerültünk, már nem bukkantunk fel többé.

II.

Miskin herceg beteg ember, mégis gyógyítani akarja az egészséges embereket. Magatehetetlen, mégis tevékenyen érzelmi mélységekbe taszítja a körülötte lévőket. Ha valaki hatása alá kerül, kibuggyan belőle az akaratnélküliség szelleme. Elrejtőzött élete kiszabadul a nemléteből és a fényre igyekszik. A benne lévő jó felemelkedik a sötétségből, de még gyenge, hogy saját lábán megálljon, épp ezért folyton vissza is zuhan oda.

Miskin, aki svájci elzártságából érkezett Pétervárra, tétován és félénken mozog a számára idegen és felmérhetetlen környezetben, a felnőttek konok világában. Magányából a kisgyermek szabadítja ki és tanítja meg önfeledten csodálni a természetet. A legmagasabb rendű szellem a szeretet, amelynek titka, hogy olyanokat kapcsol össze, melyek mindegyike önmagáért is létezhetne, de ráébred, hogy anélkül nem létezik. Kisgyermekben benne él még az „alacsonyrendű” természet, anélkül, hogy a szellemet tudatosan elvetették volna - a jó és a rossz még nem hasonlott meg bennük. A felnőttek világából lesik el ezeknek a szétválasztását. Fogékonyságuk

rendkívüli mindkettőre, öntudatlanságuk játékosága kiemérthetetlen. Miskin herceg közvetítő értelem a gyerekek akarata és a szellem között. A szeretet lehellete súgja fülükbe, hogy rajongással telve kell szeretni **Marie**-t, a falu megvetésének tárgyát. Önátadó szeretetük tárgya lesz, de ez igazi, minden érdektől mentes szeretet, birtoklás-vágy nem vezérli. A gyermekek közt Miskin együgyűsége, zavarodottsága elveszti a felnőttek észlelte értelmetlenségét és kuszaságát. A gyerekek nyitott és ragaszkodó szíve, mint sok kicsiny mentőcsónak kiemeli Miskin lelkét is az örvénylő búskomorságból. A gyermekség a leggyönyörűbb önkívületi állapot. Innen szakad ki, amikor eltávozik Pétervárra. Miskin utazása és Oroszországban való tartózkodása maga is felfogható egy nagy rohamnak („grand mal”-nak). A betegség ún. prodromális szakasza mindjárt a Varsóból Pétervárra tartó vonaton elkezdődik, mikor beszédbe elegyedik **Rogozsinnal**, aki mint az elkerülhetetlen végzet záloga heves érzelmi reakciókat vált ki belőle. Álomszerű zavartsága Pétervárra érkezése után a **Jepancsin** családdal való megismerkedése folytán csak fokozódik. Akkor éri el tetőpontját, amikor fényképről meglátja **Nasztaszja Filipovná**t. A „deja vu” élménye kipattan és minden érzékét rabul ejti. Az epilepsziás betegre jellemző heves és tartós érzelmi kisülések ugyanolyanok, mint a roham bekövetkeztével a bőrön ható elektromos kisülések. A beteg, amilyen mértékben gyűlöl, bosszút forral, ugyanannyira ragaszkodhat ahhoz a személyhez. Miskinnél ez a tudathasadás úgy jelenik meg, hogy úgy érzi, neki nem szabad szeretnie, ezért ő csak hatalmas szánalmával érintheti meg az embereket. Ugyanúgy alkalmatlannak érzi magát a tiszta szerelemre, mint az igazság, a legszentebb gondolatok szavakba öntésére, mert úgy véli, csak lealacsonyítja vele a tiszta érzést és az eszmét. De felfokozott igazságkeresése a roham előtti közvetlen percekben - mielőtt összetörné Jepancsinék kínai vázáját -, önkéntelenül feltör belőle és megállíthatatlanul árad kifelé. De eközben is működik benne az önostorozó reflex, hogy betegségénél fogva alkalmatlan a nemes dolgok közvetítésére és befogadására. Önmagának ez a hipnoid léten kívülre helyezése egy örökös súlytalan, káprázatokat, ködös horizontokat előhívó állapotban tartja. Görcsösen kitart az igazság mellett, melyet ő csak pillanatokra ismerhet meg és olvadhat bele. A „grand mal” második stádiuma az aura, mely rendkívül rövid ideig tart (egy-két percig) és közvetlenül a roham előtt jelentkezik. Ez a szakasz ugyanannál a betegnél hasonló vagy sztereotíp módon azonos. Így Miskin hercegnél is, hisz ahogy elmeséli, a fény teljes erővel kiragadja szorongásaiból, átéli a végső jóban, Istenben való szabadságot. Arról vitatkozni, hogy maga az aura egy tudatos, illetve öntudatlan állapot-e, vagy pedig átmenet tudatosból az öntudatlanba nem érdemes. Hisz az ész realitása megszűnik. Illethetjük azzal a szóval, hogy önkívület.

Betegsége, mely a rossz megjelenése, Miskint mégis önkívületbe juttatja, ahol a beteg értelmét átvilágítja a legmagasabbrendű szellem, a szeretet. A rossz csak a megrontott jó révén tudható, mely tudattalanul benne volt. Miskin hercegnél pszichés aura jelentkezik, amelyben villámszerű emocionális jelenségek vál-

takoznak. A hirtelen, súlyos lehangoltságot, mely át van itatva a megsemmisülés félelmével, boldogság, elragadtatás váltja fel. Miskin az aura pillanatában mindig extatikus boldogságot érez, szinte az egész emberiséget a keblére ölelné. A roham után, eszméletre térését követően szorongásai megszüntetik lelkének összes fényességét, amellyel az aura alatt megtelt. A következő stádiumban a beteg hirtelen eszméletét vesz-

ti, és elfehéredett arccal, élettelenül összerogy. Az öntudatlanság bekövetkezése után vagy többnyire azzal egyidőben lépnek fel a tónusos görcsök. Ezt - ha szimbolikusan Miskin pétervári tartózkodását egy „grand mal”-nak fogjuk fel - párhuzamba állíthatjuk hánykolódásával Naszταςzja Filipovná iránt érzett rendkívüli szájalma és **Aglaja** iránti szívből jövő testvéri vonzódása közt. Ez a tudathasadás éppúgy nem oldható fel, mint

ahogy a görcsökben rángatózó beteg sem tudja önmagát megóvni attól, hogy össze ne törje magát. A rángásokat mély, terminális alvás követi, ezt a regényben talán arra az éjszakára vetíthetjük, amikor Miskin és Rogozsin a halott Naszταςzja Filipovná fölött virrasztva valami furcsa sorsközösséget éreznek a bűnben, amely kikerülhetetlen volt.

Fekete Gábor

Klasszikusok bölcsészritmusban

Petőfi Sándor: Anyám tyúkja

**Ej mi a kő! tyúkanyó, kend
A szobában lakik itt benn?
Lám, csak jó az isten, jót ad,
hogy fölvitte a kend dolgát!**

**Itt szaladgál föl és alá,
Még a ládára is fölszáll,
Eszébe jut, kotkodácsol,
S nem verik ki a szobából.**

**Dehogyan verik, dehogyan verik!
Mint a galambot etetik.
Válogat a kendermagban,
A kiskirály sem él jobban.**

**Ezért aztán, tyúkanyó, hát
Jól megbecsülje kend magát,
Iparkodjék, ne legyen ám
Tojás szűkében az anyám.-**

**Morzsa kutyánk, hegyezd füled,
Hadd beszéljek mostan veled,
Régi cseléd vagy a háznál,
Mindig emberül szolgáltál.**

**Ezután is jó légy, Morzsa,
Kedvet ne kapj a tyúkhúsrá,
Élj a tyúkkal barátságba'...
Anyám egyetlen jószágá.**

Ez a rövid kis eszme-futtatás, mely nem méltó arra, hogy elemzésnek neveztessek, az egyetemen megtanult módon és eszközökkel tesz kísérletet arra, hogy újraértelmezze Petőfinek ezt az általános iskolai tankönyvekbe száműzött versét. Holott kulcsfontosságú alkotás ez az egész életművet tekintve, s egyedülálló bonyolultságában. Nagy türelmet és körültekintést igényel feltárása, valódi gyöngyháslázat ez a hallgatag szemantikai mélyben, miközben a szavak felszíne fecseg. (E cikk szerzője **József Attila**ban is otthonosan mozog, gondolván a Dunánál jellegzetes sorára: „Fecseg a felszín, hallgat a mély.”) De hadd ne szaporítsam a szót (nem vagyok én Micsurin, mondhatnám a nép tréfálkozó ajkával, ha feladatom szentsége és

nagysága nem parancsolna áhítatos megilletődöttséget), vágjunk bele! Az alábbiakban be fogom bizonyítani, hogy egy olyan negatív utópiával, társadalmi próféciaival állunk szemben, amely a világirodalomban párját ritkítja, s egyben lírába szedett előképe e műfaj XX. századi hegycsúcsának, *Orwell Állatfarmjának*.

Az első versszak máris figyelemreméltó párhuzamot mutat a fent említett művel. Mert mi is az alap helyzet? Egy állat emberi környezetben lakik, amit egy megrázó erejű, felütés gyanánt szolgáló költői kérdésben tudatosít Petőfi. Sőt ugyanezzel a lendülettel továbblenyit a képet a transzcendentálisba, négy rövid sorba feszít ívet ezáltal az állati, vegetatív szinten funkcionáló életforma és a legmagasabb-

rendű, a Tökéletes közé. A költő nézőpontja már ekkor ironikus, ami a kétszeri „kend”-ezésben kendőzetlenül manifesztálódik (sőt a harmadik versszak „kendermagban” szavával még fokozódik is).

A második versszak a szóban forgó állat emberi jellegzetességeit erősíti tovább. Egy társadalmi evolúció zseniális tömörítése, összefoglalása ez a szakasz. Hisz az első sor mozgáskoordinációs zavarai után („fel és alá”) a következőben már célirányos felfelé törekvés figyelhető meg. Ez egyben visszautalás az előző versszakban szereplő isteni segítséggel történt felemelkedésre is, amit a láda különösen felerősít a befogadóban, hiszen bizonyára nem csak az átlagon felüli műveltsége idézte fel e cikk szerzőjében a frigy-ládát. A harmadik sor két to-

vábbi fontos lépést tesz a fejlődési láncolatban, tán a két legfontosabbat: a spontán gondolkodás kialakulását („**eszébe jut**”) és a beszéd, mint kultúra- és társadalomformáló erő kifejlődését („**kotkodácsol**”). Ezzel az örök vitát, a kényes kérdést, hogy tudniillik teremtés vagy evolúció, a két lehetőség magas művészi színvonalon történő egymásbajátszásával oldja meg a költő. Egyre inkább világossá válik ekkor már a megfeleltetés állat és ember között, hasonlóan Orwellhez, létrehozva így a megszemélyesítés fordítottját, aminek kapcsán a „megállatosítás” terminus bevezetését javaslom az irodalomtudománynak. A negyedik sorban elérkezünk a csúcspontra: „**s nem verik ki a szobából.**” A teljes szabadság állapota ez, a korlátlan lehetőségek színtere.

A harmadik versszak ezt az állapotot merevíti ki egy állóképben, különböző aspektusait bemutatva, s felkészítve egyben ennek az idealisztikus világnak a következő szakasztól történő lerombolására. Az első sor ezt az elért szabadságot nyomósítja, bizonygatás jellege azonban már e boldogság törekénységére, látszat-voltára is utal. A második sor ismét csak egy önmagában pozitív létszükséglet-kielégítést, a táplálkozást ruház fel negatív mögöttes tartalommal. Az „**etik**” (a „**verik**” után) már másodsor utal egy meg nem nevezett fölötte hatalom jelenlétére, amitől itt már e szárnyas kifejezetten függő helyzetben van, hiába az eufemizálás, a galambnak, a béke egyetemes szimbólumának metaforikus szerepeltetése. Az utolsó két sor, hasonlóan az előbbiekhöz, szintén kettős jelleget hordoz magán. A kendermagban velogatás kétségtelenül vágyai netovábbját jelenti a tyúknak, azonban - és ezt az utolsó sor finom célzásával nagyszerűen érzékelteti Petőfi, - mindez a vagyoni különbségek növekedése, a „**kiskirályok**” megjelenése felé mutat.

A negyedik versszakról éles változás következik be a költő stílusában. Eddig kínált, innentől követel. Eddig elnézett, mostantól parancsol. Úgy viselkedik, mint minden demokráciának álcázott diktatorikus hatalom. Az első két sor nyílt fenyegetés. A „**tyúkanyó hát**” egy lehetséges halál, a megfőzés képét

is felidézi (később Babitsnál tér vissza: „*mielőtt egy még vakabb és örök / Cethal szájában eltűnök*” a Jónás imájában, majd Pilinszky-nél a *Halak a hálóban* című, szintén a megállatosítás eszközeivel dolgozó versében: „*étek leszünk egy hatalmas / halász asztalán.*”). Ezt az uralmi nézőpontot húzza alá az újra felcsattanó „**kend**”-del előbúvó ironia, amely az „**iparkodjék**”-kal fokozódik tovább, hiszen - mint tudjuk - a tyúk alapvetően mezőgazdasági jellegű állat. Itt derül fény arra is, hogy a hatalom csak azért tartja fenn alattvalója létét, hogy az anyagi javakkal lássa el őt. A mindenkori diktatúrák mindenkor zsarnokainak frusztrációi, mint mozgatórugók tárulnak fel a drámai utolsó sorban: a szexuális terméketlenségtől való félelem („**tojásszűkében**”) szorosan összefonódva az Ödipusz-komplexussal („**az anyám**”). Sőt egymásra alkalmazva: az anya esetleges terméketlensége a költő saját létezését kérdőjelezi meg... De ez már túl messzire vezet, tán még belemagyarázásnak is tűnhet kilépve ebből a korrektségre és szövegcentrikusságra törekvő értelmezésből.

Az ötödik versszakban új szereplő lép színre: a kutya. A neve („**Morzsa**”) afféle nomen est omen: mindjárt a társadalmi hierarchiában betöltött szerepére is utal. Ennek az újabb elnyomott státuszú állatnak a felleptetése egyfelől a hatalom erejét, kiterjedtségét van hivatva illusztrálni (erre utal az önteltséget sugárzó fejedelmi többes is: „**kutyánk**”), másfelől a diktatúra (alább kifejtendő) társadalommanipuláló módszereire szolgáltató példát a két utolsó versszakban. A többértelműség dominanciája továbbra is releváns marad: a költő egy olyan szólással ad parancsot a feltétlen és szolgai odafigyelésre („**hegyezd füled**”), amely szó szerint véve parancs egy értelmetlen, sőt véres cselekedet végrehajtására. A szakasz második fele egyrészt a történelmi cseléd-sorsot tudatosítja, a házörzés, a külső behatolás megakadályozásának nehéz feladatát, majd rögtön ezután - nehogy elfelejtsük, hogy ez az állatmese rólunk szól - az „emberül”-lel ellentétet feszít a két sor közé. A külső ellenséggel szembeni védekezés, gyűlölet, mint társadalomösszetartó erő megint csak Orwell

műveiből ismerős: gondoljunk csak az 1984 szakadatlan háborúira.

A hatodik, s egyben utolsó versszak egy direkt felszólítással indul, amelynek első részében Petőfi faji alapokon nyugvó identitásavart próbál előidézni kétértelmű megfogalmazásával a szerencsétlen dögben („**jó légy Morzsa**”). Az ironia aztán a mondat második részében fokozódik: sajátos öntiltásra kényszerül a költő, ami persze tulajdonképpen nem kényszer, hanem többségének ismételt hangoztatása. A megjön a kedve valamihez ismert szólás helyett alkalmazott kedvet kap, ugyanis megint csak azt jelzi, hogy ebben az utópisztikus világban a kedv sem jön, jöhet magától, hanem kívülről (illetve felülről) „**adomány**” formájában érkezik. Így e sor szemantikailag teljes formában: „**kedvet ne kapj tőlem a tyúkhúsról!**” A tyúkhús felemlegetése egyébiránt a korábbi megfőzés-interpretációmát igazolja. A költemény utolsó előtti sora látszólag a békés egymás mellett élést propagálja. Erre csap rá az utolsó sor, amely a végsőig elbizonytalaníthatja a megszólítottat („**Anyám egyetlen jószágá!**”). Hiszen ha a második tagmondatot a megszólításához tartozó értelmezői hozzárendeléseként értelmezzük, akkor Morzsára vonatkoztatható. Ebben az esetben a legnagyobb dicséret, amit „**beosztott**” kaphat. Ugyanígy azonban az első tagmondat társhatározójára is értelmezhető (a tyúkkal, amely...), ezzel viszont Morzsa jószágként való létezése negligálódik. A két értelmezési lehetőség egyidejű jelenléte rosszabb esetben az örületbe is kergetheti a megszólítottat, de minimum szembeállítja a rivális alárendelttel, a tyúkkal. Az „**oszd meg és uralkodj**” egy sajátságosan lealjasított változatát tárja elénk a költő a hatalom képviselőjeként.

Gondolatfüzérem végére értem. A gyöngyhalász a felszínre bukkan, kezében a kagyló, melyen keresztül interurbán tudatja a világgal, mi mindent rejthet egy látszólag ártalmatlan, együgyű versike. Petőfi nyomasztó víziója remélem végre elfoglalja méltó díszhelyét a világirodalomban.

Szalai László

„De én kissé idegen vagyok“

interjú Faludy György költővel

Faludy Györgyöt, az évtizedeket emigrációban töltött - és most közel kilencven éves - költőt és műfordítót faggattuk az évente esedékes Faludy-díj kiosztásának idei rendezvényén.

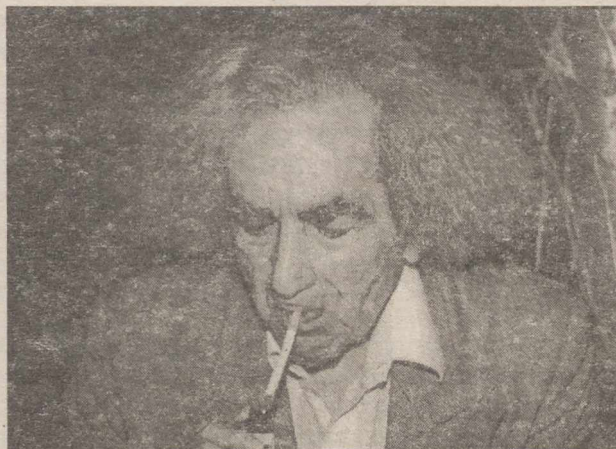
-Azt hallottam, hogy az utóbbi pár évben ön szinte csak szonetteket ír. Mit jelent önnek ez a forma, illetve az ehhez való ragaszkodás?

-Én nem ragaszkodom semmilyen formához, egész életemben írtam ezt és azt és am azt. A forma azért fontos, mert a tartalmat megőrzi, konzerválja, ha szabad így mondanom. A szonett még azért is jó számomra, mert össze kell nyomni nyolcvan sort tizennégy sorba. Egy konkrétíót kell végezni, ahol vannak bizonyos szabályok, nem túlzottan nagyok. Csinálok fordított szonettet is, vagy meghosszabbítom öt vagy tíz sorral, hogyha okvetlen szükséges. De én nem vagyok formabond; bolondja csak annak vagyok, hogy verset úgy ír az ember, hogy nem hagyja ki belőle a zenét. Tehát ellensége vagyok, vagy legalábbis nem vagyok barátja mindazoknak, akik úgy írnak verseket, hogy prózát írnak, és azt mondják, hogy az vers.

-Szeretném, ha beszélne a különböző nyelvekről való fordítás lehetőségeiről, korlátairól, illetve arról, hogy az úgynevezett keleti kultúra világa mennyire „ültethető át“.

-Magyarországon azt csinálták nagyrészt - és másutt is régebben -, hogy világantológiát adtak ki, és abban közöltek százötven latin verset és kétszáz franciát, százötven angolt és három kínait. Ez nem megy. A kínai irodalom bizonyos mértékig egyenértékű az európai irodalommal. Amikor én fordítottam, akkor mindegyik irodalomból próbáltam belevenni annyit, amennyit érdemes.

Én azt hiszem, hogy az arab, a perzsa, a szanszkrit, a kínai és a héber irodalom, ez az öt együtt valahogyan felér az európai irodalommal. Abban a verseskönyvben, amit írtam, van hétszázötven európai vers és hétszáznegyvenöt keleti. Nehogy félreértsen: én nem kiszámolom és aztán betöltöm, hanem ennyi vers jött össze. És a külföldi irodalom, különösen a kínai, az lírailag rendkívül értékes. Nálunk antológiákat úgy szoktak csinálni, hogy a szerkesztő szól a barátainak, az ismerőseinek, s azoknak, akik fordítók, és egy pár hónapon belül összeállítják az antológiát. Nekem hatvan év időm volt rá. Voltak kínai barátaim és perzsa barátaim és arab barátaim, akik megmondták nekem, hogy mit érdemes fordítani, és angolra majdnem minden le van fordítva. Nem úgy van, mint a magyarban, ahol nem lehet hozzájutni. Arab és kínai szövegekhez, perzsa szövegekhez francia, angol és német fordításból jutottam. Volt, ahol eredetit is kaptam, amikor azt lefordították nekem. Nem egy nacionalista és egy európai nacionalista-irodalmat próbáltam lefordítani, hanem a világirodalmat. Külföldön mostmár mindegyik antológia ilyen formájú, Magyarországon ilyen szempontból világirodalmi antológia csak egy jelent meg, az, amit tizenöt vagy húsz évvel ezelőtt csináltak. Ebben van ezerötven vers, közte három kínai és két arab és így tovább, ami nem felel meg az arányoknak. Viszont a kommunista szomszéd népek sarlatán költői, akik nem tudtak verseket írni, azok mind benne vannak, Eminescutól a bolgár kontáro-

Fotó: Kvanka Zoltán

kig és a szovjet kontárokig, mint Majakovszkij.

-Milyen nyelvekről fordít a leg-szívesebben?

-Hát várjunk csak, én görögből csináltam és latinból, franciából, németből és angoltól... és azon kívül provanszálból is, mert az könnyű. Ezen kívül kínaiából, perzsából sok fordítást használtam ugyanahhoz a vershez... De ez nem jelenti, hogy próbáltam hú maradni hozzá. Azt próbáltam, hogy magyarul hogy volna ez jó.

-Ki volt az a művész vagy költő, ha egyáltalán volt ilyen, akit a példaképének tekintett vagy tartott?

-Én próbáltam tanulni mindenkitől és nem utánoztam senkit. Ez a nagy helyzet.

-Üzen-e valamit a mostani fiatal költőknek, vagy a kortárs költészetnek?

-Nem felelek rá. Mert nem tudok biztosat; a jövő irányait azok sem tudják, akik csinálják, én nem csinálom. Esetleg sértek valakit - nem ismerem valakit. Ha itt éltem volna az utolsó negyven év alatt, akkor mernék felelni erre a kérdésre. De én kissé idegen vagyok.

S.A.

Idén Balogh Tamás másodéves magyarszakos hallgató kapta a Faludy-díjat.

BALOGH TAMÁS:

„A FUVOLÁS HALÁLA” AVAGY MI SZÜKSÉG AZ IDÉZŐJELEKRE? (EXKLUZÍV TEXTOLÓGIAI ADALÉK A BÖLCSŐNEK)

Félek. A félelem pedig rákényszerített eredeti elképzelésem megváltoztatására, akaratomat alárendeltem Más akaratának és a józan észnek. Ráció. Legyünk felvilágosultak!

A felvilágosult betűvető nem hirtelen haragú, nem csapkodja kukák fedelét, nem borítgatja különféle boltok hirdetőabláit, nem erőszakoskodik azzal a nővel, akit szeret. Ő szeret. Nyugodtan viseli sorsát, s ha mégis elveszítené higgadtságát, felindultságában inkább novellát ír.

Ír.

A harag és általában minden indulat kiváló ösztönző elem az alkotásra. (Elég csak Füst Milán *Indulat és látomás a művészetben* című kötetére gondolni.) A szomorúság, a bánat is. A kettő együtt még indukálóbb. Kell valami lélekelváltozás a tollragadáshoz.

Tehát én is írtam. Először ugyan csapkodtam, borítgattam, de utána (második hullám) tényleg írtam. Felindultságom okát most nem részletezem (volt miért), elég csak annyi, hogy egyszeri számítógép előtti leülésemből megszületett „A fuvolás halála”.

Közölhetetlen.

Bár állítólag nem rossz. Abszurd, groteszk végzetten a Swiftről szóló szakirodalom és a *Gulliver* angol nyelvű szövege és az összes magyar fordítása üti agyon a Motel együttes fuvolását. S akármennyire is balesetnek látszik, mégsem az: véres, előre eltervezett gyilkosság. Az okát most nem részletezem (volt miért), elég csak annyi, hogy jogos volt.

Ölni lehet - legalábbis írásban. Ugyanaz a kielégülés követi, mint a tettlegességet, csak nincs utána lelkiismeretfurdalás és büntetőjogi eljárás. Nem kell a végbelet féltetni. A gondolatbűn után nem jár bűnhődés, csak Orwell 1984-ében.

És ölni jó és ölni kellemes és ölni mulatságos.

Mint az Andaxin.

Szóval elkészült az ötflekkés, elolvastattam két emberrel - egy férfival és egy nővel. A férfi jól

vigyorgott, a nő bunkóságnak tartotta. Nem véletlen: nemcsak szereplője a tragikus kimenetelű „műnek”, de egyben oka is.

Aztán cenzora és betiltója. Hogy nem engedélyezi a közlését. Mert túl személyes, mert túl egyértelmű, mert mindenki magára és a másokra ismerne.

Meddő (úgyis Neki van igaza, úgyis Övé az utolsó szó, úgyis... úgyis... úgyis...) vita kezdődött: enyém a szerzői jog, azt csinállok a saját szövegemmel, amit akarok: közlöm. De Ő nem akarja.

Papucs. Nem közlöm.

Beláttam, a személyes indulatok maradjanak személyes magánügyek. Nem kell habzó szájjal nyálunkat verni sem a sajtóban, sem a közéletben. Sem a Bölcsőben, sem a Parlamentben.

Tehát nem verem.

És jobb is így. Relax. „A fuvolás halála” maradjon csak vesztég a winchesteren; majd esetleg később, aktualitását veszítve, személyreferenciáitól megszabadulva kötetbe kerülhet. Vagy oda sem. Talán csak a *Hátrahagyott művei*-be.

Azért az akaratunkat mégsem lehet teljesen a Múzsának alárendelni, elvégre emberek vagyunk mi is, ember vagyok. Kompromisszumot kell kötni! „A fuvolás halála” tehát nem jelenhet meg, de... egy kis átalakítással, szekunder szöveggként mégiscsak... talán... elrejtve, hogy senki se vegye észre...

Idézőjelbe tévé.

(Elvégre a fuvolásnak meg kell halnia.)

Az idézőjel pedig nagy úr. Görcsoldó. Félelemoldó, bátorító: nem is arról írok, csak olyasmiről. Nem kell attól félnem, hogy a Motel tagjai és szimpatizánsai összefognak ellenem és kihasználva egy éjszakai sétám meghitt-nyugodt-csendes magányát, nekem esnek és meg- illetve agyonvernek. Nem kell vadásztört hordanom pulóverem alá rejtve, nem kell állandó rettegésben élnem.

Nem kell félnem.

Szabad vagyok. Tiszta lelkiismeretű.

„Ártatlan”.

Hegy Pál:

Születésnapomra.

Nemrégiben az intertextualitás ékes példajaként ajánlották nekem olvasásra Kovács András Ferenc: *Bírálóimhoz. Születésnapomra. Plágium!* című versét.¹ Nem született volna meg ez az írás, ha renyhességgel vádolhatnám magam; mégis a szöveg sokadik látásra is József Attila Szegeden kitüntetetten sokat emlegetett („Hörger Antal kiváló nyelvészként elévülhetetlen érdemeket (...)”²) versének ironikus gesztusára látszott rájátszani.

Bírálóimhoz. Plágium!

Hogy a költői szerepjátékokba bonyolódott Kovács András Ferenc az ilyen gazdaállatról gazdaállatra költözködő versei ellen irányuló elképzel(he)t(ö) és valós kritikákra József Attila maszkjának mimikájával grimaszol, legalábbis következetes lépésnek látszik. Hogy a modernizmus után következő korszak két sokat foglalkoztatott terminusát, a textuális pluralitást, valamint intertextualitást vállalja ilyen fokon tani-tani, az már azonban akár hitetlenkedésre is készítheti az olvasót. Az ironia szerepe annál azért talán csak zavarosabb, mint ami a címben tulajdonképpen el is intéződik...

Ez persze így még csak ígéretes gyanú.

József Attila *Születésnapomra* című verse és Kovács András Ferenc verse között a viszony szinekdotikus. József Attilánál a szimbolikus nyelv (ahogy Hörger Antal „szóból ért”) és a szubverzív, költői nyelv („nem nyelvtant”) közti ellentét szüli azt az ironiát, melyet - miután az elhíresült, miután azt elhíresítették - a kritikusok, olvasók klasszifikáltak, klasszikussá tettek: József Attila nevével lepecsételtek. Ez alatt a szerzői jogot, ellenjegyzést jelölő pecsét alatt kivethető még József Attila saját pecsétje is. Emennek tintája - mely József Attila saját, csak magamagát jelölő költői nevét jelöli - átüt az agyonlehelte hivatali stempli kötelező és száraz lenyomatán. A Kovács András Ferenc-vers ironiája, mely részként azonosítja a *Születésnapomra* egészésként azonosított ironiájának, nem ez utóbb említett pecsétet látszik feltörni. A megszólított bírálók szemdörzsölő ámulattal csodálkozhatnak rá az idevonatkozó elméleti okfejtésekre. A József Attila-szövegben az ironia a szimbolikus és a szubverzív nyelvek egymásmellettségéből fakad. Ezeket a KAF-vers, a Barthes-i olvasható (le lisible, csak fogyasztható, passzívan befogadható, klasszikus szöveg) és írható (le scriptible, előállított, újraírt szöveg)³ fogalmaival lépteti (például) szinekdotikus viszonyba. Az olvasható és írható horizontján egymásra dőlő szövegek ellehetetlenítik az epigon és a plágium fogalmait az írhatóság mint az értelmezést a parafrázistól elkülöníthető lehetőség javára.

Az eddig elmondottak - amennyiben legitimek kívánnak maradni - három kérdést hagynak szükségszerűen megválaszolatlanul:

1. Miért, hogy bár a József Attila-vers ironiája elvezet a fenséges minőségéhez („En egész népemet fogom (...)”), Kovács András Ferenc ehhez szinekdotikus azonosságként kapcsolódó versének hangneme megmarad ironiának („(...) se bü, / se báj. / Sebaj.”)?

2. Mi az oka, hogy a vers látszólag érintetlenül hagyja a meghívott szöveg szerzőjének saját pecsétjét?

3. A KAF-szöveg miért határozza meg részként (plágium kontra pluralitás) magát a József Attila verssel (szimbolikus kontra szubverzív nyelv) létrehozott viszonyában?

Születésnapomra.

A Kovács András Ferenc-versben a költői én létigével az utolsó két versszakban határozza meg magát: „helyettök lettem én vidám / iszony” és „Magamnak túl nehéz terű / vagyok”. A hatás-iszony (anxiety of influence) terminussal

Olvasonapló

Kovács András Ferenc:

Bírálóimhoz. Születésnapomra. Plágium!

Harmincnégy éves lettem én:
nem bódít versen vett remény,
se bü,
se báj.

A mennybolt menten rámborul:
nem éltem jól, se jámborul,
csupán
bután.

Mint kiónn égő ékezet,
lobog világom: létezek!
Enyém
e fény!

Hallom: vagyok, mert nem vagyok,
hisz bennem nem rág, nem ragyog
serény
erény...

Azt mondják, arcom régi maszk:
miért is vágok én grimaszt,
ha kell,
ha nem?

Divatbölcs egy sem érti tán:
helyettök lettem én vidám
iszony.
Bizony.

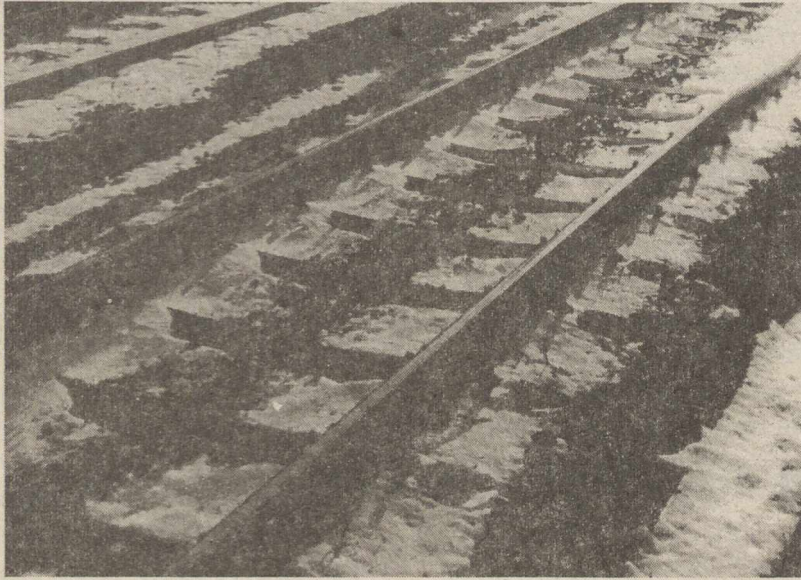
Magamnak túl nehéz terű
vagyok - nem vált meg vers, se bü,
se báj.
Sebaj.

Harold Bloom azonos című könyve foglalkozik, s a költő elődeivel szemben meghatározott ödipális viszonyát, a megkésetttség érzését jelöli, mely korlátozza a megszólalásban. Az „apa” hatásának legyűrése „az előd-költő félreolvasásában jelentkezik, a kreatív korrekció mozzanatában, ami mindeneke-lőtt félreértelmezés.”⁴ Mivel Kovács András Ferenc kifejezetten kihívja maga ellen, játékba hozza választott elődeit, azt várjuk, hogy mindaz, amit Harold Bloom *Költészet, revizionizmus, elfojtás* című tanulmányában⁵ a hatás-iszony legyűréséről ír, hangsúlyozottan, kijátszva válik majd jelenvalóvá a *Bírálóimhoz. Születésnapomra. Plágium!* című versben. Kísérleljük meg hát Harold Bloomból válaszokat kiolvasni kérdéseinkre.

1. Bloom szerint, aki Vicora hivatkozik, az ironia tudás. „Ha tovább tágitjuk Vico meglátását; miszerint a költészet az okok nemtudásából született, azt mondhatjuk, hogy ha egy költő túlságosan is jól tudja, mi indítja írásra, akkor nem tud írni, vagy legalábbis rosszat fog írni. El kell hát fojtania az okokat, beleértve a költemény-elődöket is; ugyanakkor az

effajta felejtés (...) maga is annak a sajátos módon eltúlzott stílusnak vagy hiperbolikus képalkotásnak az egyik feltétele, amit a hagyomány a Fenséges névvel illet.”⁶ Vagyishát József Attila, aki versében szintén⁷ rájátszik a pecsét betűinek kifarragására, erős költőként sikeresen fojtja el Horger Antal költőt / költő-elődöket⁸. József Attila az ödipális viszonyt megerősítve „Nincsen apám”-ként hivatkozik arra a versére, mellyel megszületik az „edénytörés”, „az eredettel való szembeszegülés vétké”⁹. Az előd „kivont szabályja” az atya attribútuma, amivel szemben születik meg a költői azonosság, a név („Ideidézi szellemem / hevét / s nevét.”). Mindezt Kovács András Ferenc verse nem tudhatja nem tudni, innen a „Harmincnégy éves lettem én” elkésett tudása a harminckét év koraiságával, a Logosz kinyilatkozását megelőző állapotával szemben, s innen az ironia macacssága is. A költő-előddel szembeni ödipális viszony elfojtása éppen nem engedi meg az ismétlést (az előd-hatásnak az ismétlését). Bloom ezúttal Kenneth Burke-öt idézi: „Teljes azonosulásban nem lenne harc. Hasonlóképp, nem lenne harc teljes elkülönülésben sem, mivel az ellenfelek csak egy, a kommunikációt lehetővé tevő közvetítő területen keresztül csaphatnának össze: ez a pofonok kicserélésének legalapvetőbb feltétele. De hozd csak össze kétértelműen az azonosulást és az elválasztódást, úgy, hogy ne, tudhasd biztosan, hol végződik az egyik és hol kezdődik a másik, és már meg is kaptad a retorika jellegzetes meghívóját. (...)”¹⁰ Ezt a megállapítást a két szöveg retorikájának különbözőségeire alkalmazva érthetővé válik, miért vegyülnek olyan hiperbolikus képek, mint „A mennybolt menten rámborul”, „Mint kínon égő ékezet” a vers egyébként mindvégig fenntartott ironikus hangnemébe. Itt a retorika meghívója magának a retorikának szól, a fenséges eloszlik a metázásban.

2. A tudás kiküszöbölésére, tehát arra is, ahogy Kovács András Ferenc szövege vakká válik József Attila saját pecsétjére, az elfojtás mechanizmusa válaszol. „Amikor az emberi tudatlanság egyenlő az előzmények költői elfojtásának vétkével, az átalakulási mozgás pedig egyenlő egy új költeménnyel, akkor a kettő aránya annyi mint: újraírás, újralátás vagy felülvizsgálat. Mint költői kép, az arány a dolgok világát magába vevő elme felszíni álcázásának felel meg (...)”¹¹

3. Saját kérdésére, miszerint „mi a költői kép, vagy mi a retorikus trópus, vagy mi a pszichikus védekezés?”, Bloom a következőkkel válaszol: „Egy kép szükségszerűen imitáció, és ennek elfedése vagy álcázása a költői nyelvben szükségszerűen néhány megszabott területen összpontosul: *jelenlét és hiány, részlegesség és egészlegesség, teljesség és üresség, magasság és mélység, bentlét és kintlét, koraiság és elkésetttség.*”¹² (kiemelés tőlem). Koraiságról és elkésettsegről már volt szó, nézzük hát a másik két kurzívan szedett kategóriapárt.

Bloom hat szintet, revizionális arányt állapít meg, melyekben az előd félreolvasása létrejöhet. Ezek közül esetünkben pusztán az első három bír jelentőséggel. A clinamentól a tesseráig tartó mozgás a dialektikus ironiától a szinekdotikus reprezentáció felé halad, azaz a félreolvasástól az antitézisig. Ezeket követi a kenosis mozgása, mely magába foglalja „a metonímia trópusát, az *eredendő teljességnek egy későbbi*

ürességre való képszerű leszűkítését.”¹³ (kiemelés tőlem) A fenséges szintjei: a démonizáció, az aszkézis és az apophrades az ironia 1. pontban leírt macacssága, az előd-hatástól való iszony miatt nem jutnak artikulált szerephez.¹⁴

Innen nézve tehát úgy tűnik, Kovács András Ferenc: Bírálóimhoz. Születésnapomra. Plágium! című verse nem annyira a kritikusok épülését célzó traktátus, mint amennyire sorozat- és apagyilkosság. Ha nem él az I/id., akkor a név mellől eltörölhető az ifj. is. Esetünkben a feltételes mód kötelező érvényű: a kizárólagos név birtoklása mitikus késztetés. Bloom tanulmányának összeolvasása KAF versével talán adott - ha csak némi szórt fényt is - korábbi kérdéseink kényelmetlen homályát eloszlatandó.

Most, hogy hirtelen rámkapcsoltam a villanyt, és vakító fényben mindenfelől azt kiabálom felém, hogy „SURPRISE!”, döbbenek csak rá, hogy születésnapomra akaratlanul is valóságos kis rendezvénysorozattal leptem meg magam. Eddig észre se vettem, de elég sokan tolongtunk itt a szobában, és úgy tűnik, mindenkinek ma van a születésnapja. Elhatároztuk, ajándékozási játékkal kedveskedünk magunknak: kalapból fogunk húzni. Már kezdené is az első ünnepelt, a sorban következő még megemeli a kalapját. Elöttem már nem. Meg tudnám öltni. Mindegy, bedobjuk a neveket a kalapba és összekeverjük őket. Ha valaki már megtalálta a sajátját, a következő feledata az, hogy titokban tintával kihúzza, majd ezután kihúzza saját nevét. Az izgatott készülődésnek hamar vége, következhet maga a multság. Összejövetelünk azonban egy pillanat alatt mintha dühödött tivornyába csapna át: pecsétes lesz minden tiszta felület. Az események egyik pillanatról a másikra teljesen kicsúsznak az ellenőrzésem alól: József Attila költő-elődeit Horger Antallá félreolvasva létrehozza saját pecsétjét, amit félreolvasva Kovács And-

rás Ferenc egy mesteri kézmozdulattal kifarragja megint a magáét, amit én most félreolvasva zavarodottságomban összetákolom magamnak ezt itt ni:

Horger Antal

1. Kovács András Ferenc: És Christophorus énekel, Jelenkor-Kritérium, 1995, p. 82-83.

2. Kompetenzáló konszenzus

3. Helikon, 1994 1-2, p. 193.

4. Ibid. p. 194.

5. Harold Bloom: Költészet, revizionizmus, elfojtás, in: Helikon, 1994 1-2, ford.: Hódosy Annamária, pp. 58-76.

6. p. 61.

7. Mert ha a revízióban nem is, az intertextuális viszonyban eldönthetetlen, hogy KAF-e a „szintén”. Szükségesnek látszik hát, hogy a revíziót úgy értelmezzük, mint az intertextuális politikai/ideológiai értelemben egyirányúsítható, tehát szűkítő funkciót, intenciót; az erős költő legyőzésére indított - Bloomnál is ilyen értelemben szereplő - harcot.

8. E gondolatmenet értelme szerint megkerülhetetlennek látszik, hogy Horger Antal nevet eltolt, helyettesített, metonimikus pecsétként a költő-elődök jelölőjeként értelmezzük. Így a kompetenzáló konszenzus sem szenved csorbát, írásom végére nyugodtan odatehetem saját szignómat, nyilván nem fognak eltanácsolni az egyetemről.

9. p. 69.

10. pp. 63-64.

11. p. 63.

12. p. 63.

13. p. 70.

14. Ez jelentheti azt, hogy a revizionális arányok a retorikában stratégiai szerepet vállalnak. Bloom költői hatásfolyamatának intellektuális revizionizmusa a textuális végtermékben tehát nem szintekként konstituálódik meg.

Szonett, áprilisban

Megindulnak az utcák. A hajnal
kiöblíti az arcom, szerveim.
Idebentre siet az odakinn.
Rajtakapsz a hirtelen tavasszal.

Ellen-gravitálok. Szakadatlan
taszít a föld idegen-fényesen.
Megszököm az idődből, azt hiszem.
Elvonulnak az utcák alattam.

És, mintha a saját ruhám lennék,
leválok szépen a csontjaimról.
Elgőzölög a remény, az emlék.

Belőlem a szó ellened indul -
nem tehetek róla, éppen, mint hogy
elárulják magukat a titkok.

1995. április 12. vagy 13.

[A bőröm, igen, az aztán igen...]

A bőröm, igen, az aztán igen.
Megedzi a mindennapos festék.
És a testem... ugye azért test még?
(mert „fölttem csattog, ver a szívem”.)

A csillagok, azok a szemetek
úszkálnak csak és mulatnak rajtam,
és közben csillognak szakadatlan,
és a velőm a méreg szállja meg,

és már tudom, a fogaim arra
készültek, hogy torkodnak menjenek,
minek őrizlek mégis félve meg,

és tudom, hogy mitől vagyok beteg,
hogy nem lehet nem látnom tégedet,
így, „rongyaidban és kitakarva”.

[Lstennem, te drága (csak az utóbbi vonatkozott rád),...]

Lstennem, te drága, (csak az utóbbi vonatkozott rád,
minek ütöd még a vasat,
hogy még külön szexuális traumát is okozál.
Elég nekem, már a szívemen kívül, hogy
minden beszéd, evilágiság, és minden, ami betegség,
szerelem: meghasad.
Legyél már, kérlek, angyalom, egy kicsit idevalósi,
vagy - jó, ne, - erotikus. Ronts már nekem. Te férfi.
Nem hasadnak meg mégsem azok a fenti evidenciák
annyira, hogy ne tudnál (tégy úgy, hogy a kettő egy legyen, kef-.)
Élni.

1995. május

Simon Adrienn

Brazília New Yorkban

Lapszemle

(beszélgetés Paul Auster-rel és E. L. Doctorow-val)

Teljesen véletlenül akadtam rá egy cikkre, a „Die Zeit” című német lap kulturális rovatában, Ulrich Greiner tollából. Paul Auster és E. L. Doctorow, amerikai írókkal foglalkozik. Auster a „New York trilógia”, „Holdpalota”, „A véletlen zenéje” és más híres regények szerzője. A „Blue in the face” és a „Somoke” című filmek társrendezője, melyeket -nem megerősített forrás szerint- idén a Budapesti Filmfesztiválon is bemutatnak. A fent említett könyvek magyarul is megjelentek, Vághy László fordításában. Műveiben nyelvi, nyelvfilozófiai kérdések is szerepelnek.

E. L. Doctorow 1931-ben született Bronxban, New Yorkban. Filozófiát hallgatott, volt hivatásos katona, újságíró és könyvkiadói szerkesztő is. „Ragtime” című regényét, mellyel világhírt szerzett, New Rochelle, a város ahol élt, itt lévő háza és a környék szövevényes történelmi együttléteket. A regény 1975-ben jelent meg és Heinrich Wilhelm von Kleist 1808-ban készült, „Micael Kohlhaas” című novellájának témáját dolgozza fel, Göncz Árpád fordította magyarra. Doctorow, Kleist XVI. századi Európában játszódó történetét az 1910-es évek Amerikájának „Ragtime-korszakába” ágyazza be.

Az írókat a riporter az Amerikában aktuális faji-nemzetiségi problémákról kérdegeti. A riportban, sokak számára talán közhely számba menő és elcsépeltnek tűnő kérdéseket, az Amerikai Egyesült Államok kormányának bevándorló és négerellenes politikája indokolja. A soknemzetiségű országban, az igazságszolgáltatásban is eluralkodó, faji alapon történő megkülönböztetések is indokoltá teszik az ilyen és ehhez hasonló problémák vizsgálatát.

A cikk első része Paul Austerrel, a második Doctorow-val való beszélgetést tartalmazza.

„... egy bíró, a Texas-i San Antonio-ban, azzal fenyeget egy spanyol anyát, hogy megvonja tőle gyermekének nevelési jogát, ha nem tanul meg angolul, és nem tanítja meg ötéves lányát is, mert ellenkező esetben a gyermek az iskolában és vélhetőleg majd munkahelyén is hátrányt szenved...”

A Slope parkban, öreg fákkal övezett, szép villanegyedben lakik Paul Auster író. 1947-ben született, sok Európa szerete híres regény szerzője.

A háza mögötti kis kertben ülünk, egy meleg őszi napon, beszélgetésünket néha a La Guardia repülőtérrel fel szálló gépek zaja szakítja félbe.

P.A.: „A bevándorlókérdés ősrégi, az amerikai történelemmel egyidős. Mindig is gyűlölték a bevándorlókat. Talán még a mai sajtóban található megjegyzéseknél is figyelemreméltóbb, hogyan nyilatkoztak az írekről a múlt század közepén.

Mikor Henry James hosszabb idő után ismét hazaláto-

gott Bostonba, jobban megütöközött a bevándorlóáradaton, mint ma Bob Dole. Amerika mindig két részre oszlott: az egyik rész hisz a toleranciában, abban, hogy különböző származású, kultúrájú emberek egy közösségben élhetnek; a másik rész számára ez rémálom, mivel úgy gondolják, Amerika a fehéreké és a keresztényeké.”

- „Mit jelent amerikai írónak lenni?”

P.A.: „Amerika kitalált hely. A világon az egyetlen hely, mely ötletekből épült. Igazi amerikaiak csak az indiánok. A többiek a világ négy sarkából verődtek össze, Európából, Afrikából és Ázsiából. Amerika egy erőszakos, de egyedi társadalmi kísérlet; ami az egészet valójában összetartja, az a nyelv. A legnagyobb szerencsémnek tartom, hogy ebbe a nyelvbe születtem bele. Az amerikai-angol hihetetlenül flexibilis, élettel teli és erős. A modern világ latinja.”

- „De Amerikában sem beszél mindenki az angolt?”

P.A.: „Ez régen is így volt. Az apósom most 73 éves, Minnesotában, egy farmon született. Harmadik generációs amerikai, de olyan közösségben nőtt föl, ahol norvégul beszéltek. Még ma is erős norvég akcentusa van. Végül mindenki megtanul angolul. Az erről szóló kérdéseket fárasztónak tartom, mindig önmagukat ismétlik.”

- „Azt állítja, hogy a helyzet semmit sem élesedett? A külföldön született amerikaiak száma olyan magas ma, amilyen a II. világháború óta nem volt. 22,6 millió fő, ami az össznépesség 8,7 %-át teszi ki.”

P.A.: „Igen, az ország megváltozott, de nem a bevándorlók miatt. A jobboldal nyert. Ez számomra a szomorú igazság. Olyan előrelépések, melyeket biztosnak véltünk, teljesen kérdésekké váltak! Elég csak a magzatelhajtás vagy a halálbüntetés visszaállításának kérdését vizsgálni.

Közben a szegények és gazdagok között a szakadék egyre csak nő. Ezekben a pillanatokban, mikor készpénznek vesszük az egymás iránti felelősség ideológiáját, perverz gondolatoknak nyitunk utat, korrupt cinizmusnak, ahol mindenki csak magának él, saját szórakozására, személyes sikere érdekében. Nem is tudom, ki a hibás ebben. Vagy talán mégis! A republikánusok tisztességtelenségéből ered, az amerikai törvényeknek az a „gözhengere”, mely idestova huszonöt éve tapossa az országot, és egy második Brazíliát csinál belőle: néhány hihetetlenül gazdag fehér él, védett területeken, és szegények tengere veszi őket körül.”

A Long Island-i vasútvonal elhagyja az újonnan helyrehozott, tiszta Penn-állomást, majd egy alagúton áthalad az East River alatt és hosszú földalatti útja után, valahol Queens-ben bukkan ismét a felszínre. A vonat kigyózza halad át a civilizáció égette földön: beroskadt tetejű elhagyott gyárépületek, rozsdás vasúti szerelvények, nyomortelepek, mocskos utcák szegélyezik útját, a sarkokon a kábelok sú-

lyától megdőlt villanyoszlopok állnak.

Huntingtonban vonatot kell váltani, a villanymozdony helyett özönvíz előtti dízelmozdony vontatja tovább a le-robbant kocsikat.

Sag Harbor Long Island északi partján fekszik, régen bálnavadászok lakták. Az öböl mellett közvetlen, a hajóskapitányok házáinak egyikében lakik E. L. Doctorow.

E. L. D.: „Amikor a bálnavadászatnak befellegzett, Sag Harbor munkásnegyed lett. Mivel az ingatlanügynökök nem érdeklődtek a régió iránt, ma is csaknem úgy fest, mint a XIX. században. Egy-két évvel ezelőtt jött pár nagypénzű befektető. Butikokat és pár éttermet nyitottak a parti sétányon - gondolom ez elkerülhetetlen volt.”

Doctorow 1989-ben, egy hallgatónak tartott beszédében úgy nyilatkozott, hogy konzervatívnak azon embereket lehet nevezni, akik készek arra, hogy az elveik megvalósításának érdekében, sérelmet okozzanak emberek tömegeinek. A beszélgetés közben ezt a nézetét megerősítette. A konzervatívok úgy gondolták, saját érdekeiket a közösség érdekeiként állíthatják be.

E. L. D.: „A szociális államról szóló vita nem egyéb, mint rasszista harc a négek ellen. Ehhez tartozik még a bevándorlás elleni kampány, az, hogy megtagadják a polgári jogokat, az iskoláztatást és az egyéb képzést is a bevándorlóktól, még a munkalehetőséget és a nyugdíjat is. Gúnyosan vetnek meg a konzervatívok mindent, ami „political correctness”-nek nevezhető, és ezzel a köpönyegforgatással elárulják a fekete munkások és szakszervezetek érdekeit. A jobboldal a Lassies-faire-kapitalizmust akarja visszaállítani, mely a harmincas évekbeli hanyatlás okozója volt. Sikerült elérniük, hogy az emberek hihetetlenül nagy tömege a saját érdekei ellen szavazzon.”

- „De a bevándorlás talán mégiscsak problémás!”

E. L. D.: „Az egyetlen gond a gazdaság érdeke az olcsó munkaerő iránt. Ha a vállalatoknak megtiltanák, hogy illegális bevándorlókat foglalkoztassanak, nem lenne több illegális bevándorló. Az amerikai történelem során eddig mindig megbírkóztak a tömeges bevándorlással. Egy generáció alatt asszimilálódtak a bevándorlók, átvették a vendéglátó kultúra erkölcsi értékrendjét, hagyományait és életelveit. Nem is akartak nagyon mást, mint ezen kultúra részeseivé lenni. Semmi bizonyíték nem mutat affelé, hogy ez ma másképpen lenne.”

- „Mit jelent amerikai írónak lenni?”

E. L. D.: „Azok az írók, akik ma „nagy-amerikaiaknak” számítanak, és a nemzeti identitás részét képezik, mint például: Twain, Melville, Poe vagy Emerson, alapjában véve „sötét” irodalmat írtak. Henry James nem volt nagy demokrata, Poe utálta a demokráciát, Emerson unitárius panteista volt, aki elhatárolta magát a normál vallási érzülettől. A legnagyobb amerikai írók nem amerikaiak. Ami az írókat naggyá teszi, az, hogy mennyire tér el a nemzeti értékek kánonától.”

Sparagnos

Formák és erőkarok köröznek:

Ellenanyagba oltott halálok.

Az „altestnek dühével” megáldott

Körmök most vérszapot simogatnak.

Előtt

Lépések faltól falig. És újra. És újra.

Nem fogok hazudni. Nyílt leszek. Legalább most.

Sötét korok jönnek. Nem mi tesszük sötétté.

A fejedelmek csak kevés dologban hisznek,

de ő rosszabb lett náluk. Nem hitünk szerint való.

A vitairatok már másról szólnak. Gyengék.

Mindent, amit tettem, muszáj volt megtennem.

Biztos nem megy el magától. Majd elkergetem.

Vég. Peregrinusokat bolondít ellenem.

Pedig a változás én magam vagyok. Káin!

Az újabbnál is újabb: újra a régi lesz.

Nem tudod, miért szánlak halálra végülis...

A lépések visszhangoznak. Melanchton már vár.

-RobEat-

strings

slapping a low „e“
popping a high „g“
the electric bass
issued its decree

as the docile threesome of
lusciously passive pick-ups
devoutly recruited their
amplified sounds of
voluptuous harmony
and united them in
most seductive cacophony
the pounding sub-woofer
cracked its inert crust of
sprawling dust particles
that were immortalized
by its mighty thrust

unfathomable feelings vibrated
through that syncopated night
for Charles Mingus had inspired
that fledgling's tentative flight

and as the benign frequency
permeated the craving soul
revelations etherealized
in everything he bore

that four-string
conveyed his very essence
and so much
more

01.09.96.

D. András

KÖSZÖNETET MONDUNK A JGYTF MÉDIA SZAKOS HALLGATÓINK A
LAPSZÁM ELKÉSZÍTÉSÉBEN NYÚJTOTT SEGÍTSÉGÜKÉRT.

AKI KEDVET ÉREZ AHHOZ,
HOGY AUGUSZTUS 16-TÓL A
JATE GÓLYATÁBORÁBAN FŐ-
GÓLYA LEGYEN, JELENTKÉZÉ-
SÉT 1996. MÁJUS 10-IG AD-
HATJA LE A HALLGATÓI IRO-
DÁN. JELENTKEZNI ÍRÁSBAN
LEHET, AMELY TARTALMAZZA
A TÁBORRAL KAPCSOLATOS
ÖTLETEIDET, ESETLEGES FŐ-
GÓLYA/GÓLYAMÚLTAD, ÉRTE-
SÍTÉSI CÍMEDET. AZ ELSŐ
MEGBESZÉLÉS MÁJUS KÖZE-
PÉN VÁRHATÓ.

A JUHÁSZ GYULA MŰVELŐDÉSI
KÖZPONT NYÁRI TÁBOROKBA
EGYETEMISTÁKAT KERES
(III. ÉVES TANÁRSZAKOSOKNAK
NYÁRI GYAKORLAT).
ÉRD.:
VÖRÖSMARTY U. 15., 312-248

BÖLCSŐ

- BÖLCSÉSZ KARI LAP -

FŐSZERKESZTŐ: SZALAI LÁSZLÓ
FŐSZERKESZTŐ-HELYETTES:
JESZENSZKY ZOLTÁN

ROVATVEZETŐK:
TARÁCS ZOLTÁN -
KULTÚRA ÉS KÖZÉLET
CSÖSZ LÁSZLÓ -
A TUDOMÁNY BÖLCSŐJE
KELEMEN ZOLTÁN -
FÉSZEK

KIADJA:
BTK HALLGATÓI ÖNKORMÁNYZAT
FELELŐS KIADÓ:
SZEVERÉNYI SÁNDOR
FOTÓR: PÖLCZ RÓBERT
GÉPELÉS: VINCZE TÜNDE
OLVASÓSZERKESZTŐ: CSÍKI JÚLIA
TÖRDELÉS: SOMLAI GÁBOR

MEGJELENIK 800 PÉLDÁNYBAN
SZERKESZTŐSÉG CÍME:
BTK HÖK IRODÁJA
BOLDOGASSZONY SGT. 2-4
FOGADÓÓRA:
HÉTFŐ, SZERDA
15-18 KÖZÖTT

A BTK HÖK TESTÜLETE ÉS A BÖLCSŐ SZERKESZTŐSÉGE (NO MEG SIMI)
A JATE BTK MINDEN OKTATÓJÁNAK, DOLGOZÓJÁNAK ÉS HALLGATÓ-
JÁNAK SIKERES VIZSGAIDŐSZAKOT ÉS KELLEMES VAKÁCIÓT KÍVÁN!